

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie

Pavel Horký

Ferro et igni: Analýza cílů franckých tažení proti Avarskému kaganátu v letech 791–796

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.
Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použil.

V Olomouci, dne 4. května 2024

podpis

Mé díky patří všem, kteří se se mnou o avarských válkách bavili a baví a díky kterým jsou démoni ukrytí v temnotách raného středověku mnohem méně nebezpeční.

Obsah

Úvod.....	5
Přehled pramenů a sekundární literatury.....	8
Prameny.....	8
Přehled dosavadního bádání.....	11
Přehled nejdůležitějších událostí francko-avarských válek.....	14
Války s Avary v kontextu Karlovy vlády.....	14
Předehra velké války – Spor o říční hranici (782–790).....	16
První francké útoky – Obléhání a pochody podzimní krajinou.....	16
Mezihra – Příběh kopáčů a diplomatů.....	19
Zánik avarské slávy – Dvojí plenění hrinku a dobytí kaganátu.....	21
K otázce důvěryhodnosti pramenů.....	23
Příběh pevností a plenění: Dvě výpravy z roku 791.....	26
Cíle tažení podle dosavadního bádání.....	26
Přehodnocení výprav z roku 791.....	32
Konec jedné říše: Výpravy z let 795–796.....	40
Dosavadní interpretace bojových akcí.....	40
Přehodnocení dosavadních interpretací.....	41
Poznámka k dlouhodobé francké strategii a její proměně.....	47
Závěr.....	48
Bibliografie.....	51
Prameny.....	51
Sekundární literatura.....	52
Resumé.....	56
Příloha.....	57

Úvod

Když v září 791 překročilo vojsko Karla Velikého francko-avarskou hranici na Enži, dokázal si zřejmě jen málokdo představit, jak závažné důsledky bude mít tažení, na které se právě vydalo. I když si pravděpodobně mnozí uvědomovali, že válka s Avary bude náročný a dlouhodobý podnik, skutečné důsledky Karlovy výpravy byly nakonec mnohem větší než jak se mohlo zprvu zdát: franckému králi vyvstal s podzimní kampaní politický problém, jež nedokázal až do konce své vlády uspokojivě vyřešit a neklidné Podunají mělo vázat cenné zdroje i jeho nástupců.

Možná právě proto si alespoň v očích svých současníků avarské války vydobily významné postavení mezi všemi ostatními taženími, které Karel Veliký kdy vedl. Svědkové těchto událostí je považovali za jeden z největších podniků Karlovy zahraniční politiky a připomínali, kolik úsilí stála franckého panovníka příprava nákladných tažení, jak obtížné bylo avarské území ovládnout a udržet a jak velké zdroje k tomu musely být vynaloženy.

I přesto, že byly takto oceněny svými současníky, stojí francko-avarské války spíše na okraji zájmu vojenských historiků karolinského období. Pozornost je věnována převážně dvěma výpravám z roku 791, o něco méně jí je věnováno tažením z let 795 a 796, kdy de iure došlo k podmanění celého avarského území. Povaha a průběh bojů, jež se odehrály po pozdějším z těchto dat, jsou pak prakticky zcela opomíjeny. Dokonce i pokud se některá z přehledových monografií soustředí právě na tuto problematiku, činí tak spíše povrchně a nepřináší příliš hlubokou strategickou analýzu.

Francké výpravy do Podunají a záměry, které určovaly jejich průběh, si však zaslouží plnou pozornost historiků. Již jen povaha konfliktu a geografie středního Podunají otestovaly na maximum francké vojenské umění. Díky tomu mohou francko-avarské války sloužit jako cenná případová studie, která může velmi přispět k lepšímu pochopení karolinského vojenství a politiky.

Vzhledem k tomuto nedostatku v dosavadní literatuře jsem se ve svém výzkumu zaměřil na zodpovězení otázky jaké byly cíle franckých výprav proti Avarskému kaganátu v letech 791–796. Toto období tvoří ze strategického úhlu pohledu relativně kompaktní celek, kdy se francká politika v Podunají řídila zejména imperativem podmanit si celé území kaganátu. Po kaganově formální kapitulaci, k níž došlo roku 796 se již povaha bojů proměňuje natolik, že je jen velmi obtížné je srovnávat s taženími prvního období bojů.

Abych na svou otázku našel uspokojivou odpověď, postavil jsem svůj výzkum na třech pilířích. Prvním z nich je interpretace primárních pramenů, většinou franckých análů, které zanechaly zprávy buď přímo o vojenských akcích nebo o přípravách, které Karel Veliký podnikl před jejich začátkem. Dalším důležitým prvkem mé analýzy je srovnání průběhu výprav proti Avarům s ostatními vojenskými taženími v raně karolinském období, jež může přinést cenné poznatky o Karlových záměrech. Konečně třetí pilíř představuje práce s archeologickými poznatky o vztazích mezi jednotlivými členy avarské elity a také o osídlení podél středního toku Dunaje s přihlédnutím k vojenské infrastruktuře v této oblasti.

Jinými slovy, stavím zejména na metodách, které František Stellner popsal jako přímou,¹ komparativní² a geografickou.³

Přímou metodu založenou na prostém přebírání údajů z pramenů využívám v kapitole shrnující průběh avarských válek, která je založena na syntéze franckých letopisů a dobové epiky. I když se v některých bodech prameny rozcházejí, většinou se na důležitých věcech shodují a není proto potřeba jejich svědectví významně korigovat. Tam, kde se však výpovědi liší, se snažím najít nejpravděpodobnější verzi událostí. Výsledný obraz avarských válek pak slouží jako základ analýzy provedené za využití komplexnějších postupů.

Komparativní metoda nachází v mé práci místo zejména v pasáži věnované důvěryhodnosti pramenů. Srovnávám v ní obecné vzorce, které je možné najít ve franckých taženích, s průběhem avarských válek poskytovaným prameny a pokouším se vyhodnotit, nakolik je možné stavět na jejich svědectví. Ke komparaci s ostatními karolinskými taženími nicméně dochází i později v kapitolách analyzujících jednotlivé francké výpravy: některé dosavadní interpretace totiž podle mě diskvalifikuje zejména to, že příliš nezapadají mezi ostatní karolinská tažení. Při komparaci stavím na přehledové literatuře věnované franckému vojenskému umění v osmém a devátém století, již blíže popisují v části věnované rozboru literatury.

Využití geografické metody je podmíněno tím, že veškeré vojenské akce se odehrávají v trojrozměrném prostoru, který nevyhnutelně a velmi významně ovlivňuje jejich průběh. Vojsko většinou hledá pro svůj přesun ty nejsnazší trasy a táhne v říčních údolích a po kvalitních cestách. Stejně tak jeho cíle jsou rozprostřeny napříč bojištěm, ať už se jedná o protivníkovy sídla nebo místa koncentrace jeho vojsk. V mé práci proto využívám jednak svědectví pramenů o pohybu franckých vojsk, jednak poznatky o osídlení Karpatské kotliny na přelomu osmého a devátého století. Samy o sobě nemohou tyto údaje přinést přesvědčivé výsledky, dohromady ale vytvoří mnohem plastičtější obraz avarských válek, který je možné velmi dobře analyzovat.

Vysvětlení si kromě metodologie zaslouží i myšlenka za celým mým výzkumem. Zkoumání vojenských akcí v raném středověku patří v českém prostředí spíše na okraj vědeckého bádání a pozornost historiků se soustředí většinou na lokalizaci míst známých z pramenů, jako je Wogastisburg⁴ nebo Canburg.⁵ V posledních letech se také objevují pokusy přiblížit mechanismy společenské mobilizace na základě archeologických nálezů;⁶ analýze bojů, strategického myšlení a faktorů,

1 František Stellner, *Úvod do studia historie* (Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023), 145–146.

2 Stellner, 243–248.

3 Stellner, 248.

4 Zdeněk Měřinský, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I* (Praha: Libri, 2002), 200–215.

5 Zdeněk Měřinský, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II* (Praha: Libri, 2006), 61–64.

6 Jiří Macháček et al., „Arms-bearers in separate graves from Great Moravia and the emergence of the Early Medieval military-aristocratic organization in East-Central Europe“, *Præhistorische Zeitschrift* 96, č. 1 (2021): 248–85, <https://doi.org/10.1515/pz-2021-0020>.

kteře ovlivňovaly výsledky střetnutí je však stále věnováno jen málo prostoru. Jedním z cílů této práce je proto do této diskuse přispět, předtím je však nutné zodpovědět otázku, zda analýza strategie v raném středověku dává smysl, a zda je o strategii vůbec možné mluvit.

Strategická studia si na západě prošla po konci druhé světové války překotným vývojem a aplikace poznatků získaných výzkumem soudobé politiky na sebe nenechala v historických vědách dlouho čekat. Velkým a dobře známým se v tomto oboru stalo jméno Edwarda Luttwaka, který v sedmdesátých letech publikoval svou práci věnovanou takzvané grand strategy Římského impéria.⁷ Na jeho práci se snesla vlna kritiky, která Lutwakovi vyčítala zejména to, že nevysvětluje, proč předpokládá, že Římané měli jakýsi štáb, který by byl velmi dobře informován o všech záležitostech římské politiky, a který by byl schopný plánovat na dlouhou dobu dopředu,⁸ že až příliš všechno vysvětluje záměry římské elity, a neklade příliš velký důraz na ostatní faktory,⁹ popř. to, že se na problematiku římských hranic nedívá římskou, ale moderní optikou.¹⁰ Kvůli těmto nedostatkům se hlavní myšlenka Luttwakovy knihy příliš neuchytila, i když celkově je tato publikace považována za velmi podnětnou.

Některé body Luttwakovy kritiky jsou jistě opodstatněné, to však neznamená, že je na místě zcela zavrhnout myšlenku, že předmoderní společnosti a státy neměly nic, co by připomínalo strategii. Velmi totiž záleží na jejím vymezení. Například pokud za určující pro existenci strategie stanovíme jasnou artikulaci klíčovými dokumenty, všeobecnou aplikaci usnadněnou dnešními možnostmi komunikace a exaktní a vědecký přístup k jejímu zkoumání, pak z pochopitelných důvodů nemůže být u raně středověkých společností o strategii ani řeči.

O strategii je ale možné hovořit také jako o umění skloubit válečné cíle a dostupné prostředky, popř. využít jednotlivá střetnutí k dosažení vítězství ve válce, což jsou nosné myšlenky některých dnes přijímaných definic.¹¹ Pokud takovou definici přijmeme, bude univerzálně uplatnitelná bez ohledu na zkoumanou epochu: každý politický útvar má jak své cíle, tak prostředky použitelné k jejich dosažení a jeho armády musí umět využít jednotlivá menší vítězství, aby zvítězily v celé válce. Francká říše v tomto ohledu není výjimkou, i její panovníci stáli před těmito výzvami a museli je překonat. V tomto se příliš nelišili od dnešních politiků a generálů.

7 Edward N. Luttwak, *The grand strategy of the Roman Empire from the first century A.D. to the third* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1976).

8 C. M. Wells, „Review of The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century A.D. to the Third”, *The American Journal of Philology* 99, č. 4 (1978): 529, <https://doi.org/10.2307/293904>.

9 Erich S. Gruen, „Review of The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century A.D. to the Third”, *The Journal of Interdisciplinary History* 8, č. 3 (1978): 565, <https://doi.org/10.2307/202923>.

10 Edith Mary Wightman, „Review of The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A. D. to the Third”, *Phoenix* 32, č. 2 (1978): 179, <https://doi.org/10.2307/1087478>.

11 Vlastimil Galatík, „Termín „strategie“ a jeho vývoj”, in *Vojenská strategie*, ed. Vlastimil Galatík, Antonín Krásný, a Karel Zetocha (Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008), 11.

Mnohem větší relevanci než Luttwakova publikace má pro můj výzkum ale práce Bernarda Bachracha,¹² který dokonce hovoří o francké grand strategy a ve své práci popisuje francké vojenství a politiku jako promyšlené a robustní systémy. Vzhledem k vymezení mé vlastní práce (úroveň jednotlivých tažení) však není potřeba se pouštět do dalekosáhlých debat o vymezení pojmu grand strategy a je naopak možné se spokojit s vymezením strategie jako umění najít rovnováhu mezi prostředky a cíli. To pak umožňuje skrze vhodnou metodologii analyzovat francké výpravy proti Avarům.

Díky metodologii, kterou jsem si stanovil a popsal výše, mohu vyslovit následující závěry. Cílem Karlova tažení na podzim roku 791 bylo proniknout co nejhluběji do vnitrozemí kaganátu, cestou zničit avarskou vojenskou infrastrukturu v bezprostředním okolí Dunaje a také lidské zdroje, kterými kaganát v této oblasti disponoval. Za vedlejší cíl se dá považovat získávání informací o geografických, politických a sociálních poměrech v Avarském kaganátu. Druhá, menší výprava z konce léta 791 vedená Karlovým synem Pipinem, měla za cíl odvést kaganovu pozornost od hlavního bojiště, uvolnit cestu do avarského vnitrozemí a pravděpodobně také získat důležité informace o místních poměrech. Výprava Slovana Vonomíra z roku 795 měla využít politické nestability v avarské říši, proniknout co nejhluběji na avarské území, oslabit nejsilnějšího politického hráče a přispět k zachování situace, která byla výhodná pro Franky. Konečně poslední tažení ve sledovaném období – Pipinova akce z roku 796 – si za maximalistický cíl kladla podrobení mocenského centra avarské říše a za minimalistický cíl pak zřejmě opět oslabení nejsilnějšího mocenského hráče a posílení politické nestability.

Co se týče struktury mé práce, po jejím úvodu následuje část věnovaná nejdůležitějším pramenům a odborné literatuře k tomuto tématu. V ní představuji zejména názory předešlých historiků na cíle franckých tažení a zhodnotil jejich pravděpodobnost. Po přehledu bibliografie následuje shrnutí průběhu avarských válek ve sledovaném pětiletém období doplněné o stručný nástin předcházejících událostí a poznámky k věrohodnosti pramenů, o které mohou kvůli jejich malému počtu panovat pochyby. V hlavní, argumentační části práce pak představím svou interpretaci franckých úmyslů a argumentaci, která ji podporuje. Obojí je následně shrnuto v závěru práce.

Přehled pramenů a sekundární literatury

Prameny

U většiny témat spojených s politickými dějinami Francké říše jsou latinsky psané anály nedocenitelným – a často také jediným – zdrojem informací. Avarské války v tomto ohledu nejsou výjimkou; zmiňuje je poměrně velké množství letopisů, ovšem ne všechny se hodí jako základna pro interpretaci tohoto konfliktu. Mnoho z nich věnuje válce s Avary jen krátkou zmínku (do této skupiny patří například

12 Bernard S. Bachrach, *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001).

*Letopisy sithenské*¹³ či *Letopisy svatohavelské*¹⁴), zatímco jiné jen opakují informace, které se objevují v *Letopisech království Franků* (to platí zejména o *Letopisech fuldských*¹⁵ a *metských starších*¹⁶). Skutečně přínosný zdroj tak představují pouze *Letopisy království Franků*, a to jak *Letopisy loršské větší*,¹⁷ tak *Letopisy zvané Einhardovy*.¹⁸ Ty poskytují poměrně komplexní obraz franckých tažení a dostatek informací, aby bylo možné sestavit jejich průběh, i když k tomuto je nutné jejich podání v některých místech skloubit a odstranit rozepře, které mezi nimi panují.

Podobně jako všechny historické prameny skrývají francké anály pro historika, který by s nimi chtěl pracovat, mnoho nástrah. Tou největší je jistě to, že jejich tvrzení jsou jen velmi obtížně ověřitelná, protože jejich výpovědi jsou si velmi podobné a často se liší jen v detailech. Navíc zcela chybí avarský pohled a ostatní prameny většinou neposkytují jiný popis tažení než jen schematický náčrt jejich průběhu a zveličené líčení jejich následků. Historik avarských válek tak sice může mít pochyby o pravdomlnosti letopisů, své tušení však může doložit jen obtížně. S tím je spojeno i to, že navzdory počtu dochovaných letopisů se nejedná o zcela samostatné prameny, protože jejich verze průběhu válek jsou prakticky totožné a neodráží různorodé zkušenosti důležitých aktérů. I když je tedy popsání a interpretace bojových akcí v Podunají na jejich základě možná, je zároveň kvůli povaze hlavních pramenů i obtížná.

Navzdory obtížné ověřitelnosti franckých svědectví však podle mě není na místě zahazovat celé letopisecké zprávy. Jakkoli se mohou zdát plně literárních topoi a také jako nedůvěryhodný pramen, je možné na jejich podání stavět. Je však potřeba mít na paměti, že jejich údaje je nutné dokládat buďto analogiemi z ostatních franckých tažení, archeologií či dobovou vojenskou praxí. Důvody, proč je možné zprávám letopisců alespoň rámcově důvěřovat, uvedu dále v části práce zaměřené na popis francko-avarských válek.

Mezi narativní prameny o avarských válkách patří také *Vita Caroli Magni*, tedy *Život Karla Velikého*.¹⁹ Jeho autor, Einhard, v něm popisuje Karlovo panování a zabývá se také válkami, které tento král vedl. Přínos tohoto pramene je však v mé práci spíše zanedbatelný. O průběhu bojů informuje velmi zkratkovitě, dává však

13 Georg Waitz, ed., „Annales Sithienses“, in *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XIII* (Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1881), 36, [https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/(I)/mode/1up).

14 Chris Halsted, „The Greater Annals of St. Gall: Introduction, Translation, and Notes“, *Leeds Medieval Studies* 3 (2023) (25–57): 16–17, <https://doi.org/10.57686/256204/30>.

15 Friedrich Kurze, ed., „Annales fuldenses I“, in *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis* (Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1891), 12–13, [https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/\(1\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/(1)/mode/1up).

16 Bernhard de Simson, *Annales Metenses Priores* (Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1905), 78–79, 80–81, [https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/(I)/mode/1up).

17 Dagmar Bartoňková et al., ed., „Letopisy loršské větší“, in *Magnae Moraviae Fontes Historici I* (Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966), 40–41.

18 Dagmar Bartoňková et al., ed., „Metské letopisy starší“, in *Magnae Moraviae Fontes Historici I* (Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966), 53–59.

19 Einhard, *-a neunikhout budoucímu věku [Vita Caroli Magni: život a doba Karla Velikého]*, přel. Petr Daniš (Praha: Set out, 1999).

nahlédnout do myslí současníků těchto válek a porozumět tomu, jak nad podunajským konfliktem uvažovali. Některé Einhardovy poznámky jsou však důležité pro hodnocení franckých úspěchů a příprav.

O avarských válkách informují i další prameny, jež představují převážně dopisy Karla Velikého²⁰ a Alkuina²¹ a také jeden příklad karolinské latinské epiky, *De Pippini regis victoria Avarica*.²² Z dopisů se vojenských záležitostí přímo dotýká pouze Karlův dopis Farstradě, v němž ji informuje o průběhu Pipinova výpadu do Panonie koncem léta 791, Alkuina oproti tomu zajímala hlavně postupná christianizace Avarů. Události devadesátých let popisuje také zmiňovaná báseň, která oslavuje Pipinovo vítězství z roku 796 a zároveň dává nahlédnout do politické situace v rozpadající se říši. Na rozdíl od dopisů však nepřináší nic, co by nebylo obsaženo v relacích franckých analistů.

Zmiňované dopisy umožňují na rozdíl od franckých análů nahlédnout na avarské války ze zcela nové perspektivy. Alkuinovy zprávy jsou cenným svědectvím o christianizaci nově dobytého prostoru a dopis Karla Velikého Farstradě pak obohacuje informace o Pipinově italském tažení. První z těchto pramenů tak poodhaluje zákulisí francké dlouhodobé strategie v oblasti Podunají, druhý představuje přínos zvláště pro bádání nad avarskou taktikou a franckou vojenskou strategií. Dohromady sice umožňují porozumět smýšlení klíčových osobností lépe než klasické výroční zprávy, pro mou bakalářskou práci však mají spíše menší význam.

Potíže souvisí hlavně s tím, jaký aspekt francké politiky, popř. vojenských akcí popisují. Alkuin se soustředí na vyšší úroveň franckého plánu, tedy integraci nově získaného území do struktury karolinského impéria, a ne záměry, se kterými se Karlova vojska vydávala na tažení. Snad jen Karlův dopis Farstradě a některé části oslavné básně na Pipinovo vítězství mohou být v tomto směru užitečné. Oba tyto prameny totiž popisují letopisy jinak opomíjené detaily z „jižního bojiště“ jako je počet zajatých nepřátel nebo struktura nejvyššího patra společnosti.

Na závěr je také třeba připomenout, že i když se *De Pippini regis victoria Avarica* může zdát jako krajně nevěrohodná vzhledem ke svému účelu, v kombinaci s *Letopisy loršskými většími* však pomáhá ujasnit některé detaily ohledně Pipinova tažení z roku 796. Není proto dobré ji zcela zahazovat, i když také nemůže sloužit jako nosný pramen mé práce.

20 Anglický překlad uvádí Carl I. Hammer, „In the Field with Charlemagne, 791“, in *Journal of Medieval Military History: Volume XVI*, ed. John France, Kelly DeVries, a Clifford J. Rogers (Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2018), 11–12.

21 Ernst Dümmler, ed., „Alcuini epistolae. 99.“, in *Epistolae Karolini aevi (II)* (Berolini: Apud Weidmannos, 1895), 143–44, [https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up); Ernst Dümmler, ed., „Alcuini epistolae. 107.“, in *Epistolae Karolini aevi (II)* (Berolini: Apud Weidmannos, 1895), 153–54, [https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up); Ernst Dümmler, ed., „Alcuini epistolae. 112.“, in *Epistolae Karolini aevi (II)* (Berolini: Apud Weidmannos, 1895), 162–63, [https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up); Ernst Dümmler, ed., „Alcuini epistolae. 118.“, in *Epistolae Karolini aevi (II)* (Berolini: Apud Weidmannos, 1895), 162–63, [https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up).

22 Peter Godman, ed., „De Pippini regis victoria Avarica“ (Norman Oak: University of Oklahoma Press, 1985), 188–89.

Přehled dosavadního bádání

Monografie a práce o francko-avarských válkách

Českému čtenáři obeznámenému s literaturou k dějinám Velké Moravy bude jistě nejznámější prací o avarských válkách monografie Zdeňka Měřínského *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I.*²³ Vzhledem k nedostatku pramenů k dějinám období, jež si klade za cíl popsat, se jedná spíše o přehledovou archeologickou publikaci, pro úplnost však obsahuje i pasáže, jež by se daly označit za ryze historické. Jednou z nich je i shrnutí karolinské expanze do severní Itálie a podél Dunaje do Bavorska a její pokračování dále na východ na území ovládané Avary. Měřínského styl je v tomto případě spíše pozitivistický, v zásadě kompiluje údaje poskytované některými franckými anály. Za cíl franckých tažení v roce 791 považuje zničení avarského zemědělství a naznačuje, že se stejným cílem měly proti kaganátu směřovat další výpravy v budoucnu;²⁴ nad cíli pozdějších dvou výprav se však nezamýšlí.

O poznání přínosnější je publikace Dušana Třeštíka *Vznik Velké Moravy.*²⁵ Oproti Měřínského monografii obsahuje odkazy na primární i sekundární zdroje, kromě toho se její autor spoléhá na více pramenů, jejichž protichůdná tvrzení se snaží skloubit a neshody mezi nimi vysvětlit. Za cíle franckých tažení Třeštík považuje centrum avarské moci umístěné v hrinku kdesi mezi Dunajem a Tisou.²⁶ Svou interpretaci staví na analogiích s ostatními raně karolinskými vojenskými výpravami, jejichž cílem bylo buď vždy politické centrum protivníka nebo produkce potravin v jeho zemi. Proč se ale rozhodl pro první ze dvou možností však Třeštík nevysvětlil. V případě dvou pozdějších výprav se sice tato interpretace zdá být jasná, pro vysvětlení Karlových záměrů v roce 791 by si však zasloužila lepší argumentaci.

Z velkých přehledových prací je pro výzkum avarských válek nejpřínosnější monografie Waltera Pohla *The Avars.*²⁷ V podkapitolách věnovaných zániku avarské moci přináší zdaleka nejpodrobnější popis válek mezi Franky a Avary, který oproti Měřínského a Třeštíkovi shrnutí přináší mnohem více detailů z průběhu jednotlivých výprav. Pohl se však nepouští do analýzy franckých strategických cílů, několik poznámek nicméně naznačuje, co považoval za Karlovy záměry. V souvislosti s první výpravou například uznává, že se dá považovat za úspěch, když Frankové pronikli tak hluboko bez většího odporu, dodává však, že Avarům nebyl zasazen „rozhodující úder“, jímž mohla být porážka ve velké polní bitvě nebo dobytí jejich hrinku.²⁸

Podobně i Krzysztof Polek, autor obsáhlé práce o francké východní politice, považuje za cíl Karlovy podzimní výpravy dobytí celé protivníkovy území jediným

23 Měřínský, *České země I.*

24 Měřínský, 504.

25 Dušan Třeštík, *Vznik Velké Moravy*, 2. vyd. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010).

26 Třeštík, 57.

27 Walter Pohl, *The Avars: A Steppe Empire in Central Europe 567-822* (Ithaca, London: Cornell University Press, 2018).

28 Pohl, 382.

úderem.²⁹ Francké úmysly ve vztahu k dalším tažením však podobně jako Pohl nerozebírá.

Opomenuta nesmí zůstat ani monografie Alexandra Avenaria *Die Awaren in Europa*, zvláště proto, že Avenariovo hodnocení franckých záměrů je podle mého názoru nejpřesnější z celého dosavadního bádání. Například ve vztahu k první výpravě Avenarius usuzuje, že Karel plánoval na podzim 791 zabezpečit cestu vedoucí přes Savarii (dnešní Szombathely, Maďarsko), a že Vonomírova výprava z roku 795 měla přinést jednak další destabilizaci kaganátu, jednak bohatou kořist v podobě avarského pokladu.³⁰ K těmto závěrům se do určité míry ve své práci přikláním také já; na rozdíl od Avenaria však beru v potaz i některé další aspekty, které v jeho poměrně stručné analýze chybí.

Další ze stěžejních prací jsou již menšího rozsahu. Jednou z nich je i článek *In the Field with Charlemagne, 791* Carla Hammera.³¹ Jeho největším přínosem je překlad některých pramenů k tažení z podzimu 791 do angličtiny, protože teoretická část trpí do značné míry nepřehledností a jistou chaotičností. Na rozdíl od výše uvedených autorů se franckými záměry příliš nezabýval, nicméně důvody, které vedly Karla Velikého k zahájení vojenských akcí, a které Hammer uvádí, mohou napovědět něco o tom, co považoval za Karlovy cíle. Francký král podle Hammera zamýšlel zabránit spojení bavorské opozice a Avarů a také získat avarské bohatství shromažďované po staletí.³² Zatímco zisk kořisti naznačuje tažení přímo do politického centra kaganátu, kde bylo shromážděno jeho bohatství, spojení bavorské opozice a Avarů se dalo zabránit likvidací vojenské infrastruktury podél Dunaje. Hammer však tyto myšlenky dále nerozpracovává a spokojuje se s uvedením důvodů, proč Frankové vtrhli na území kaganátu, které přebírá z dobových pramenů.

Pokud Hammer skutečně považoval za Karlův cíl zničit vojenskou infrastrukturu podél Dunaje, vyjádřil stejný názor jako před ním Richard Bowlus. Podle něj bylo cílem francké výpravy na podzim 791 otevřít dunajskou cestu dalším, tentokrát menším, nájezdům z Bavorska proti Avarům. Dodává však, že epidemie, jež postihla koně jeho vojáků, znemožnila Karlovi naplno využít svých vítězství a zničit ustupující Avary.³³

Na zcela odlišný aspekt geografie Avarského kaganátu se zaměřil Gábor Kiss. Zatímco ostatní autoři se zabývali kinetickými akcemi a jejich důsledky, upnul Kiss svou pozornost na takzvanou *soft power* a prestiž Karla Velikého. Cestu franckého vojska domů přes antickou Savarii vykládá jako pokus objevit hrob svatého

29 Krzysztof Polek, *Frankowie a ziemie nad środkowym Dunajem: przemiany polityczne i etniczne w okresie merowińskim i wczesnokarolińskim (do początku IX w.)* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007), 241–242, <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/handle/11716/2074>.

30 Alexander Avenarius, *Die Awaren in Europa* (Amsterdam, Bratislava: A. M. Hakkert, Veda, 1974), 182–183.

31 Hammer, „In the Field”.

32 Hammer, 2.

33 Charles R. Bowlus, „Warfare and Society in the Carolingian Ostmark”, *Austrian History Yearbook* 14 (1978): 10–11.

Martina, který z tohoto města pocházel.³⁴ Kiss se sice nezabývá ostatními aspekty Karlova tažení, které je nutné vzít v potaz; je však pravda, že cesta přes Savarii mohla být alespoň z části motivována i náboženskými motivy.

Poslední důležitou prací je článek Carrolla Gillmora *The 791 Equine Epidemic and its Impact on Charlemagne's Army*.³⁵ Jeho autor se zabývá otázkou, jaký dopad na Karlovy dlouhodobé plány na východě měla epidemie, která propukla mezi franckými koňmi na podzim 791. Gillmor sice nepřináší příliš mnoho co do interpretace cílů franckých tažení, jeho článek je však cenným zdrojem, který pomáhá objasnit Karlovy záměry v delším časovém horizontu a vysvětlit, proč nakonec nevyšly.

Francké válečnictví a krajina kaganátu

Pro pochopení toho, co zamýšleli frančtí velitelé dosáhnout svými taženími je potřeba porovnat údaje o těchto výpravách s poznatky o ostatních vojenských expedicích Franků ve druhé polovině osmého století. Cennou syntézou je na tomto poli publikace Bernarda Bachracha *Charlemagne's Early Campaigns (768-777)*³⁶, která shrnuje průběh Karlových válek v severní Itálii a Sasku. Tato bojiště se sice svou geografii a osídlením mohla od Podunají lišit, armády, které v nich bojovaly však byly vedeny stejnými vojevůdci a tvořeny většinou stejnými muži. Zvláště kvůli útržkovité povaze pramenů informujících o avarských válkách je komparace velmi důležitým prostředkem výzkumu.

Průběh vojenských akcí je vždy limitován geografii bojiště. Jedním z faktorů, který určuje trasu a cíle armád, je lidské osídlení a jeho poloha v krajině. Dá se do něj započítat i vojenská infrastruktura, v případě avarských válek reprezentovaná v pramenech hlavně pevnostmi podél Dunaje a na jihozápadní hranici kaganátu, neméně důležité je však i rozložení osídlení daného území. K jeho poznání pomáhá i archeologie a i když má i ona své limity, její poznatky mohou přinést novou pohled na vojenskou problematiku. V mé práci se spoléhám převážně na články Hajnalky Herold, Jaroslavy Ruttkayové a Martina Odlera.³⁷

34 Gábor Kiss, „Eine vergessene Episode des Awarenfeldzuges von Karl dem Großen 791. Was hat Karl der Große in Savaria gesucht und gefunden?“, in *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte. Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*, ed. Jörg Drauschke et al. (Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2018), 216.

35 Carroll Gillmor, „The 791 Equine Epidemic and its Impact on Charlemagne's Army“, in *Journal of Medieval Military History: Volume III*, ed. Kelly DeVries a Clifford J. Rogers (Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2005), 23–45.

36 Bernard S. Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns (768-777): A Diplomatic and Military Analysis* (Leiden, Boston: Brill, 2013).

37 Hajnalka Herold, „Settlements of the Avar Khaganate“, *Antaeus*, č. 35–36 (2018): 187–203; Martin Odler, „Avarské sídliská v strednej Európe: problémová bilancia“, *Studia Mediaevalia Pragensia* 11 (2012): 17–96; Jaroslava Ruttkayová, „K problematike osídlenia severozápadného pomedzia avarského kaganátu v 7.–8. stor.“, in *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnom stredoveku*, ed. Zlata Čilinská (Nitra: Archeologický ústav SAV, 1991), 185–218.

Přehled nejdůležitějších událostí francko-avarských válek

V této části své práce stručně popíši vývoj vztahů mezi Franckou říší a Avarským kaganátem mezi roky 782–796. V průběhu těchto čtrnácti let diplomatická krize vyeskalovala v otevřenou válku, která skončila podmaněním avarské říše Franky. Většina tohoto období je zaznamenána v pramenech takovým způsobem, že není třeba jejich svědectví porovnávat a doplňovat, na některých místech si však jednotlivé prameny vyloženě odporují, a tak je nutné rozhodnout, který z nich popsal vojenské akce přesněji. Jindy napůl enigmatické zmínky umožňují velmi volné interpretace a v takovém případě je potřeba pokusit se tyto narážky vysvětlit, buď s použitím ostatních pramenů nebo prostřednictvím přihlédnutí k celkovému kontextu. To vše je nezbytně nutné ke strategické analýze, kterou představím v následující kapitole.

V konečném důsledku se však vzhledem k povaze mé práce jedná spíše o shrnutí nejdůležitějších událostí doplněné na konci o několik poznámek k důvěryhodnosti pramenů. Mnohem podrobněji historii francko-avarských válek popsal zejména Walter Pohl,³⁸ v českém prostředí pak Zdeněk Měřínský.³⁹ Pro získání lepšího přehledu o avarských válkách je proto vhodné vyhledat dodatečné informace právě v těchto publikacích.

Války s Avary v kontextu Karlovy vlády

Poté, co se francká říše etablovala v šestém století jako jeden z nejsilnějších hráčů evropské politiky, v ní ve druhé polovině sedmého století začala vleklá politická krize. V jejím průběhu začala významně růst role královských majordomů, kteří čím dál více fungovali jako vládcí, byť k plnému uchopení moci jim chyběl královský titul. Situace se změnila za vlády merovejského krále Childericha III, který byl sesazen a nahrazen svým majordomem Pipinem.⁴⁰

Po Pipinově smrti došlo roku 768 k tradičnímu rozdělení říše mezi jeho syny, Karla a Karlomanna. K opětovnému spojení dědictví po prvním králi z karlovské dynastie došlo již o tři roky později. Karlovi tehdy po Karlomannově smrti podařilo získat bratrovu část rozdělené francké říše.⁴¹ Od té doby vládl až do své smrti roku 814 jako jediný francký král.

V průběhu své vlády Karel navázal na merovejskou zahraniční politiku a jedním z imperativů jeho vlády bylo souvislé posouvání hranic říše směrem na východ. V praxi se tato tendence projevila dlouhou sérií válek se Saskem, které začaly roku 772, a výpravami proti Langobardům, které měly za cíl ochránit francké zájmy na Apeninském poloostrově. Tyto výpravy pak vyvrcholily roku 774 připojením severní Itálie k Francké říši.⁴²

38 Pohl, *The Avars*, 376–385.

39 Měřínský, *České země I*, 501–508.

40 Měřínský, 493.

41 Měřínský, 494, 496.

Vedle Saska a langobardské Itálie se francká východní politika týkala i Bavorska. To bylo ve druhé polovině osmého století – tj. za vlády knížete Tassila III – na francké vládě prakticky nezávislé. Francké nároky sice mohly pramenit z faktu, že bavorský vládnoucí rod Agilulfovců na knížecí stolec dosadil merovejský panovník a že v sedmém století bylo Bavorsko součástí merovejské říše, fakticky však tyto nároky příliš mnoho neznamenal. Karel Veliký se také v pozdější fázi své kampaně proti Tasilovi odkazoval na přísahu, kterou složil ještě jako nezletilý Karlovu otci Pipinovi, ovšem ta zjevně nebyla vazalské povahy a neznamenal pro mladého knížete a jeho zemi ztrátu samostatnosti.⁴³ Pro faktickou samostatnost však nejlépe hovoří fakt, že při dělení francké říše Bavorsko nepřípadlo ani Karlovi, ani Karlomannovi.⁴⁴

Tassilo si jako nezávislý vládce dříve závislého území zřejmě uvědomoval, jaké nebezpečí mu ze strany Franků hrozí. Pokoušel se proto posílit své postavení všemi dostupnými prostředky. Oporou mu mohla být zejména bavorská církev a budování dobrých vztahů s papežem, jemuž imponovaly Tasilovy úspěchy v boji proti Korutanskému knížectví a snaha přivést tamní Slované ke křesťanské víře.⁴⁵ Další bezpečnostní záruky mohly bavorskému knížeti poskytnout dobré vztahy s langobardským králem Desideriem, jehož dceru si vzal za manželku.⁴⁶

Pro Karla proto nebylo možné na Bavorsko zaútočit přímo tak, jako to udělal v Sasku; chybělo mu vhodné *casus belli*, a tak bylo potřeba vymyslet jiný plán. Ostatně, Bavorsko bylo křesťanským knížectvím a pro přímou agresi vůči němu neexistoval důvod.⁴⁷

Nakonec se mu podařilo Tassila přinutit složit skutečnou vazalskou přísahu, k čemuž došlo roku 787, kdy bavorský kníže nejprve odevzdal svou zemi králi Karlovi a poté ji přijal zpět jako léno.⁴⁸ Nezávislost Bavorska tím skončila, jeho kníže si však stále uchoval své postavení, a to až do příštího roku, kdy jej Karel Veliký povolal na sněm do Ingelheimu. Tam měl soud rozhodnout o trestu za Tasilovo ‚zběhnutí od korouhve‘, těžký zločin, ke kterému mělo dojít, když se v minulosti odmítl zúčastnit vojenské výpravy. Nakonec mu bylo jako trest vyměřena doživotní internace v klášteře, kde poslední agilulfovský kníže zemřel někdy po roce 794.⁴⁹

Karlovi tak nakonec padlo bez boje do rukou celé knížectví i se svými zájmy dále po toku Dunaje a vzhledem k vektoru francké politiky směřujícímu na východ bylo pro Karla velmi snadné navázat na původní Tasilovy plány, byť v mnohem větším měřítku. Novým protivníkem se měli stát Avaři, původně kočovníci z eurasijských stepí a nyníjší vládcí Karpatské kotliny.

42 Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 230, 386.

43 Dieter Hägermann, *Karel Veliký: Vládce západu* (Prostor, 2002), 170–171.

44 Hägermann, 164.

45 Hägermann, 164.

46 Měřínský, *České země I*, 496.

47 Hägermann, *Karel Veliký: Vládce západu*, 218.

48 Hägermann, 222–223.

49 Měřínský, *České země I*, 501.

Předehra velké války – Spor o říční hranici (782–790)

Na politickém obzoru karlovske dynastie se Avari objevili jakmile se francká moc začala šířit podél Dunaje do Itálie a Bavorska. I když k prvnímu kontaktu obou etnik došlo již v šestém století,⁵⁰ avarská rezignace na velkolepou zahraniční politiku znamenala, že nájezdy směřující hluboko na území jejich sousedů ustaly. Pouze ve vztahu k Bavorsku došlo ze strany Avarů k několika nájezdům, jejich dopady a celkový vliv na bavorskou politiku však byly spíše zanedbatelné.⁵¹

Situace se začala měnit spolu se zhoršující se bezpečnostní situací na avarské západní hranici. Do sféry avarských zájmů se Karlovi dostali poprvé po dobytí severní Itálie a později svou přítomnost posílili po převzetí kontroly nad Bavorským knížectvím. Možnost útoku ze dvou směrů, která vyvstala po zaboru Bavorska, již na rozdíl od italských tažení vzbudila avarskou pozornost a osmdesátá léta se nesla ve znamení prvního diplomatického a vojenského kontaktu mezi karolinskou říší a Avarským kaganátem.

Roku 782 z tohoto důvodu přitáhlo k Enzi avarské vojsko, které však nepřekročilo hranici, již tato řeka tvořila, a pouze demonstrovalo schopnost kaganátu mobilizovat a případně vojensky zakročit proti expandujícím Frankům. Zatím však Avari preferovali diplomatické řešení krize a vyslali k Frankům poselstvo, které Karel sice vyslechl a nakonec také propustil, aniž by s ním uzavřel jakoukoli dohodu. K eskalaci přistoupili až o šest let později, kdy jedno jejich vojsko vpadlo do Itálie a druhé se vydalo podél Dunaje na západ. Obě však byla poražena, dunajskou výpravu dokonce Bavoři pod franckým vedením zastavili ještě na řece Ybbs, tedy na avarském území. Jako odplata za tuto porážku přišel třetí avarský nájezd, který opět směřoval do Bavorska, nicméně i ten byl odražen a na ústupu zahynulo mnoho Avarů ve vodách Dunaje.⁵²

Snad kvůli těmto porážkám se Avari opět uchýlili k diplomatickému řešení a roku 790 se s Karlem Velikým pokusili ještě jednou jednat o průběhu společné hranice, leč neúspěšně. Frankové avarské požadavky odmítli a naopak se sami připravovali na přenesení války na území protivníka.⁵³ První fáze bojů mezi Franky a Avary tak skončila avarským fiaskem.

První francké útoky – Obléhání a pochody podzimní krajinou

Vojenské akce, které měly přivést Panonii pod franckou kontrolu, začaly již následujícího roku. Nejprve se v srpnu 791 z Itálie vydala na východ menší výprava vedená Karlovým synem Pipinem, které se podařilo dobýt avarskou pevnost nazývanou v pramenech *ualum*, kde zajala 150 jejích obránců. Po dosažení tohoto úspěchu se však italská výprava vrátila zpátky domů a nevyužila možnosti, které dobytí *uala* přinášelo.⁵⁴ Karlův dopis o trase Pipinova vojska nic nesděluje, je

50 Avenarius, *Die Awaren*, 57–59.

51 Pohl, *The Avars*, 372.

52 Pohl, 378–379.

53 Měřínský, *České země I*, 502–503.

54 Hammer, „In the Field“, 11.

však velmi pravděpodobné, že využilo stejnou trasu, jakou je možné předpokládat u výprav z let 795 a 796 (viz Mapu 1. v příloze této práce).

Rozšiřování úspěchu ale nebylo nutné, neboť Karel plánoval vést hlavní úder proti Avarům podél Dunaje. Jeho provedení usnadňoval nejen tok této evropské řeky, která mohla fungovat jako logistická tepna, ale také blízkost k územím, ze kterých se francký král rozhodl svolat své vojsko (důležitost Dunaje podtrhuje, že se jej Frankové pod Karlovým velením drželi většinu doby trvání tažení, viz Mapu 1.). *Letopisy zvané Einhardovy* i *Letopisy loršské větší* se shodují, že část franckého vojska tvořili Frankové, část pak z Fríska a Saska. Je důležité zmínit i účast Bavorů, kteří se sice neúčastnili přímo bojů, ale plavili se po Dunaji jako posádky zásobovacích člunů.⁵⁵

Podle *Letopisů fuldských* se Karlovo vojsko tvořili i Alamané,⁵⁶ zatímco *Letopisy alamanské* zmiňují účast jakýchsi Slovanů.⁵⁷ Neuvádějí sice, odkud tito Slované pocházeli, vzhledem k tomu, že se tažení účastnili spolu se severní armádou, je nasnadě, že se jednalo buď o Obodrity, kteří s Franky již v minulosti spolupracovali, Srby nebo Čechy.⁵⁸ Vzhledem ke stručnosti tohoto pramene ale není možné určit o příslušníky jakého kmene se jednalo a fakt, že nejsou zmiňováni ani v *Letopisech království Franků* umožňuje vyjádřit vážné pochyby o jejich účasti na výpravě.

Dalším nejasným místem je trasa severní armády složené ze Sasů a Frísů. *Letopisy loršské větší* uvádějí, že se její velitelé účastnili vojenské porady v Řezně, kde se celé vojsko shromáždilo před pochodem k avarské hranici na Enži,⁵⁹ podle *Letopisů zvaných Einhardovy* se ale Frísové a Sasové vraceli z tažení domů přes Čechy „cestou, po které přišli“, což vylučuje zprávu *Letopisů loršských*.⁶⁰ Tento rozpor si vyžádal pozornost celé řady badatelů,⁶¹ kteří se jej pokoušeli vysvětlit různými způsoby, nejpřesnější vysvětlení ale podle mě poskytl Dušan Třeštík, podle kterého sasko-fríské vojsko protáhlo Čechami, protože tato trasa k Dunaji je ze všech nejkratší a prameny je možné vyložit i tak, že obě uskupení dorazila na dunajské válečné oddělení.⁶² Tento výklad sice naznačuje, že mezi Franky a Čechy došlo před začátkem avarských válek k dohodě o přesunu severního vojska přes české území, o které ale nejsou v pramenech žádné doklady. Nicméně fakt, že i v roce 793 mířila armáda ze Saska a Fríska na jih, poukazuje na to, že tato trasa byla bezpečná a přesun dojednaný. Dalším argumentem pro existenci česko-francké dohody je pak pozdní roční doba a nutnost těsné kooperace obou armád popsaná podrobněji v analýze tažení z roku 791. Karel si jednoduše nemohl dovolit zdržení

55 Dagmar Bartoňková et al., ed., „Letopisy zvané Einhardovy“, in *Magnae Moraviae Fontes Historici I* (Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966), 38; Bartoňková et al., „Letopisy loršské větší“, 40.

56 Kurze, „Annales fuldenses“, 12.

57 Dagmar Bartoňková et al., ed., „Letopisy alamanské“, in *Magnae Moraviae Fontes Historici I* (Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966), 33.

58 Třeštík, *Vznik*, 62–63.

59 Bartoňková et al., „Letopisy loršské větší“, 41.

60 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39.

61 Pro shrnutí diskuse viz Třeštík, *Vznik*, 57–61.

62 Třeštík, 61.

způsobené komplikacemi v Čechách, které mohly nastat, pokud by přesun nebyl vyjednan s dostatečným předstihem. Naprostá absence přímých dokladů dohody s Čechy tedy neznamená, že k ní nedošlo a pochod Sasů a Frísů přes české území se proto zdá tou nejpravděpodobnější možností.

Předpokládat existenci takové dohody však zároveň znamená předpokládat politickou jednotu Čech, což si zaslouží alespoň krátké vysvětlení. V tomto ohledu souhlasím s názorem Dušana Třeštíka, že na přelomu osmého a devátého století tvořil kmen Čechů jednotnou politickou entitu. Tento závěr dokládá tribut odváděný od roku 806, který byl uložen všem Čechům, a jehož sběr mohl organizovat buďto kmenový sněm nebo kníže.⁶³ Třeštík sice ve své pozdější práci na základě podrobnějšího rozboru dostupných pramenů opustil myšlenku existence kmenového knížete,⁶⁴ stále však počítal se sněmem svobodných českých mužů jakožto politickým ústředím českého kmene. Jeho fungování sice není prameny přímo doloženo, nicméně svou analogii by našel na mojmírovské Moravě, kde jej zmiňují některé zprávy o fungování tamější společnosti,⁶⁵ a také pro jeho existenci svědčí i jakási ‚vylučovací metoda‘: pokud byl tribut odváděn, musela existovat i instituce, která zajišťovala jeho shromažďování na území Čech; pokud jí nebyl kníže kmene Čechů, musel jí být sněm svobodných mužů, protože jiná instituce se ke splnění tohoto úkolu nehodí. Právě s tímto sněmem mohli Frankové vyjednat dohodu o přesunu části svého vojska přes Čechy.

Poté, co se severní armáda dostala až k levému dunajskému břehu, dobyla avarskou pevnost, která stála na soutoku této řeky s Kampou. Pravobřežní vojsko, kterému velel Karel Veliký osobně, dosáhlo podobného úspěchu o něco více na východ nedaleko starověkého města Komageny, tj. přibližně v prostoru dnešního Tullnu. Společně pak obě vojska postupovala po obou březích Dunaje až k jeho soutoku s Rábou, kterou pravobřežní armáda pravděpodobně překročila. Na tomto strategicky důležitém místě se obě uskupení utábořila.⁶⁶

Letopisy království Franků nesdělují, jak dlouho Karel u ústí Ráby zůstal, vzhledem k tomu, že francké vojsko muselo někde tábořit každý den a že prameny tyto menší zastávky nezmiňují, však byla tato zastávka zřejmě o poznání delší. Po několika dnech se nakonec levobřežní uskupení vydalo přes Čechy domů, zatímco Karlovo vojsko se vrátilo do Bavorska přes Savarii. Na zpáteční cestě jej postihla jediná větší katastrofa podzimní kampaně: devět z desíti koní v jeho vojsku údajně přemohla neznámá nemoc, což se sice může zdát jako nadmíru nadhodnocený údaj, porovnání s dnešními údaji však naznačuje, že je víceméně přesný.⁶⁷ Je možné, že tato nemoc byla jednou z příčin, proč ze strany Avarů nedošlo k žádné ozbrojené reakci (což je názor například Waltera Pohla⁶⁸), nicméně proti této hypotéze svědčí, že se epidemie rozmohla jen u Karlova pravobřežního vojska, zatímco koně Sasů a

63 Dušan Třeštík, *Počátky Přemyslovců* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997), 69–73.

64 Třeštík, *Vznik*, 84.

65 Třeštík, *Počátky*, 90.

66 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 38; Bartoňková et al., „Letopisy loršské větší“, 40.

67 Gillmor, „The 791 Equine Epidemic“, 27.

68 Pohl, *The Avars*, 381; Walter Pohl, „Pippin and the Avars“, in *Spes Italiae. Il regno di Pipino, i Carolingi e l'Italia (781-810)*, ed. Francesco Borri a Giuseppe Albertoni (Turnhout: Brepols Publishers, 2023), 108.

Frísů zůstali zdraví.⁶⁹ Nezdá se proto pravděpodobné, že by se jednalo o záležitost postihující všechna vojska operující v Karpatské kotlině, a tak je nutné hledat příčinu avarské nečinnosti někde jinde, například v slábnoucí moci avarského kagana nebo příliš pomalé mobilizaci.

První výpravy tedy nepřinesly žádný velký úspěch v podobě polního střetnutí nebo dobytí centra avarské moci. Prameny v tomto ohledu zmiňují pouze plenění avarského území a zanechávají obraz těchto dvou tažení jako akcí velmi chudých na významné události a nepřiliš náročných. Zcela přitom opomíjejí hned několik důležitých skutečností, které popíší v argumentační části této práce.

Mezihra – Příběh kopáčů a diplomatů

Po ukončení podzimní kampaně se Karel Veliký rozhodl až do roku 793 zůstat v Řezně, kde organizoval přípravy na další výpravy proti Avarům. Jedním z prostředků, které měly usnadnit vedení vojenských akcí v odlehlé Panonii, byl pontonový most, který na Karlov rozkaz postavili přes Dunaj, a na kterém mohla pravobřežní armáda přejít tok této řeky na své cestě k hrinku.⁷⁰ Tento most byl podle mého názoru po cvičné stavbě opět rozložen a připraven k transportu po Dunaji, kde mohl najít skvělé využití v boji proti Avarům. Zanechat jej v blízkosti Řezna, kde po něm jen stěží mohla projít jakákoli armáda (ostatně vojsko ze severu říše mělo zřejmě opět táhnout přes Čechy), totiž postrádalo jakýkoli vojenský smysl.

Karel také dohlížel na kopání kanálu mezi řekami Altmühl a Rednitz.⁷¹ Karel se prostřednictvím tohoto mamutího projektu rozhodl vypořádat s jednou z největších potíží, která velmi ztěžovala jeho východní politiku. Zatímco západní a severozápadní část francké říše náležela do úmoří Severního moře a Atlantiku, Karpatskou kotlinu odvodňuje Dunaj vlévající se do Černého moře. Rozvodí v tomto případě ztěžovalo integraci původního franckého teritoria a nově získaných oblastí do jednotného celku a také přepravu mužů a zásob.⁷² Řešením tohoto problému se měl stát kanál spojující povodí Dunaje a Mohanu.

Dendrochronologická analýza dřeva použitého na stavbu kanálu umožňuje datovat stavební práce od jara do podzimu roku 793, i když rozhodnutí vykopat spojnici obou povodí padlo již na podzim předešlého roku.⁷³ Jakmile se však další avarské tažení odložilo vlivem nepříznivých událostí v ostatních částech říše, Karel zcela opustil plán na propojení obou úmoří, což v praxi znamenalo, že jakákoli další vojenská aktivita mířená proti Avarům bude mít jako základnu severní Itálii. Další

69 Gillmor, „The 791 Equine Epidemic“, 31.

70 Charles R. Bowlus, *Franks, Moravians, and Magyars: the struggle for the middle Danube; 788-907* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1995), 56.

71 Pohl, *The Avars*, 382.

72 Stefanie Berg-Hobohm et al., „Prolog“, in *Großbaustelle 793. Das Kanalprojekt Karls des Großen zwischen Rhein und Donau*, ed. Peter Ettel et al. (Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2014), IX.

73 Lukas Werther et al., „792 or 793? Charlemagne’s canal project: craft, nature and memory“, *Early Medieval Europe* 28, č. 3 (2020): 460–462, <https://doi.org/10.1111/emed.12422>.

příčinou přesunu základny tažení bylo zřejmě spiknutí Karlova syna Pipina Hrbatého, které mělo svou základnu právě v Bavorsku.⁷⁴

Zdá se, že právě tyto aktivity, které měly v dalších letech usnadnit logistiku, byly částí příprav, o kterých tak velkolepě informuje Karlův životopisec Einhard,⁷⁵ a které ukazují, že Karel měl s Podunajím velkolepé plány. Poskytují také dostatečný důkaz toho, že francký král považoval Avary za nebezpečné a schopné protivníky, proti kterým je nejlépe zakročit s dostatečnou silou. Zmínku si zaslouží i Karlova personální politika, v jejímž rámci dosazoval na klíčová místa ve východním pohraničí své příbuzné a věrné.⁷⁶ Zároveň také pravděpodobně vyčkával, až proti nim bude opět moci vyrazit s dostatkem jízdních válečníků, jejichž počet drasticky snížila koňská epidemie z předchozího roku.

V mezičase mu však vyvstaly další problémy, které odvedly Karlova pozornost od avarských záležitostí. Když se roku 793 připravoval na další tažení proti Avarům, dorazila k němu zpráva, že vojsko svolané ze severních oblastí jeho říše bylo přepadeno a zcela zničeno Sasy. Král se rozhodl výpravu proti Avarům odvolat.⁷⁷ Místo toho se věnoval ostatním nepřátelům své rozlehlé říše, jmenovitě Sasům a Cordobskému chalífátu. Rozhodnou akci, která bránila dalšímu pokračování války v Podunají, si vyžádalo i spiknutí Karlova syna Pipina Hrbatého.⁷⁸ Kvůli všem těmto okolnostem se na několik let vrátil do středního Podunají relativní klid.

Teprve koncem dlouhé pauzy v avarských válkách – tedy roku 795 – došlo i na obnovení diplomatické aktivity. Do Lüne v Sasku, kde tou dobou Karel Veliký pobýval, dorazilo poselstvo avarského tuduna, jehož prostřednictvím tento avarský hodnostář nabízel přijetí křtu a poddání se francké vládě.⁷⁹ Tato diplomatická mise dokládá, že se kaganát začal rozpadat, a že příslušníci avarské elity začali hledat bezpečnostní záruky mimo Karpatskou kotlinu. S ohledem na fakt, že Frankové museli mít možnost těmto zárukám alespoň teoreticky dostat, je možné situovat tudunovu mocenskou doménu na severozápadní okraj avarské říše. Pouze do tohoto prostoru mohlo snadno proniknout i vojsko narychlo svolané z bavorských mužů, které by v případě tudunových vojenských neúspěchů v boji proti avarskému kaganovi mohlo přispěchat na obranu franckých zájmů v oblasti. Archeolog Sándor Trugly, který se dlouhodobě zabývá pohřebištěm v Komárně, dokonce navrhl, že některý z avarských hodnostářů, například jeden z jejich tudunů, sídlil na soutoku Váhu a Dunaje, v prostoru, kde se nachází několik velmi bohatě vybavených pohřebišť v Komárně a Žitavské Tóni.⁸⁰ Pokud by na sídlišti v Komárně skutečně sídlil avarský tudun, jednalo by se pravděpodobně o stejného

74 Hammer, „In the Field”, 9.

75 Einhard, *-a neuniknout budoucímu věku*, 51.

76 Charles R. Bowlus, „Carolingian military hegemony in the Carpathian Basin 791-907”, in *Karl der Große und das Erbe der Kulturen*, ed. Franz-Reiner Erkens (Berlin: Akademie Verlag, 2001), 154.

77 Gillmor, „The 791 Equine Epidemic”, 26–27.

78 Pohl, *The Avars*, 383.

79 Bartoňková et al., „Letopisy loršské větš”, 40.

80 Sándor Trugly, „Komárom mint késő avar hatalmi központ – Vajon hol lehettek a griffes-indások egykori keleti szállásterületei?”, in *Hatalmi központok az Avar Kaganátusban*, ed. Balogh Csilla, József Szentpéteri, a Erika Wicker (Kecskemét: Katona József Museum of Kecskemét, 2019), 203.

muže, který od Franků přijal roku 796 křest. Kde se nacházelo sídlo tuduna z pramenů, je však velmi těžké určit (zvláště pokud není jasné, zda nějaké stálé sídlo vůbec měl), sídliště v Komárně však skutečně mohlo spadat pod vládu tohoto avarského přeběhlíka.

Své slovo nakonec tudun, jehož jméno žádný z pramenů neuvádí, splnil následujícího roku, kdy byl pokřtěn, údajně i se svým lidem. Tím však diplomatické aktivity na severozápadě rozpadající se avarské říše podle pramenů na čas utichly a prostředkem vysoké politiky se ve středním Podunají měly opět stát vojenské akce.

Zánik avarské slávy – Dvojitý plenění hrinku a dobytí kaganátu

Boje mezi Franky a Avary se v Karpatské kotlině opět rozhořely roku 795, kdy do Panonie vtrhlo vojsko pod vedením jakéhosi Slovana Vonomíra. Jeho nevelké armádě, pravděpodobně složené pouze z jezdců, se podařilo proniknout až k avarskému hrinku, který dobyla a vyplenila. Hladký průběh této smělé akce podle všeho zajistil chaos, který v té době v kaganátu panoval. Francké letopisy své čtenáře informují, že Avaři v mezidobí mezi Karlovou a Vonomírovou výpravou zavraždili své vládce, *kagana* a *jugura*, a následný boj o moc v jejich říši odvedl pozornost tamní elity od francké hrozby. Není proto žádným překvapením, že se Vonomírovi podařilo tak snadno dobýt hrink a odvézt odtud část pokladu shromažďovaného Avary po generace.⁸¹

Následujícího roku na Karlův popud došlo k další výpravě, kterou již vedl králův syn Pipin. Její rozsah byl větší než předchozího roku; spolu s italským vojskem se jí účastnili i Bavoři.⁸² Nabízí se proto pochopitelně otázka, do jakého geografického rámce toto tažení umístit, protože přítomnost Bavorů naznačuje, že se Karel mohl vrátit ke svým původním plánům, které počítaly s několika údery vedenými ve stejný čas z více směrů. Prameny v tomto případě ale nesdělují, kudy se obě vojska pohybovala, a tak nezbývá než se pokusit odhadnout směr jejich pochodu na základě nepřímých důkazů a náznaků.

Pro tažení po dvou osách svědčí zejména zmínka z *Letopisů zvaných Einhardovy* (která se však – neznámo proč – nedostala do české edice a je nutno ji vyhledat v původním Kurzeově vydání). Podle ní avarský tudun, který v Cáchách přijal roku 796 křest, nezůstal příliš dlouho věrný svému slibu věrnosti, a byl za svou zradu potrestán.⁸³ Jak jsem již zmínil výše, tento bezejmenný tudun nejspíš sídlil na severozápadě kaganátu, kam mohla výprava z Bavorska velmi rychle dorazit v případě potřeby jako byl tento a posloužit jako poměrně efektivní ukázka francké moci.

81 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39; Bartoňková et al., „Letopisy loršské větší“, 41.

82 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39.

83 Friedrich Kurze, „Annales regni Francorum“, in *Annales regni Francorum inde a. 741 usque ad 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi* (Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1895), 101, [https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_6/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_6/index.htm#page/(I)/mode/1up).

Proti této možnosti však svědčí více skutečností. Například by bylo velmi zvláštní, kdyby se toto předpokládané trestné tažení nezapsalo více do franckého historického povědomí. Ve výčtu franckých vítězství by se nové dunajské tažení jistě vyjímalo a prameny by tento úspěch nejspíš neopomněly připomenout. Dalším možným vysvětlením této letopisecké zmínky je, že trest, který stihl zrádného tuduna, mohl mít zcela jinou podobu, například smrt v boji. A konečně, blízkost Bavorska a severní Itálie umožňuje načrtnout společnou trasu obou armád: vojsko povoláné v Bavorsku také mohlo přejít Alpy a připojit se k Pipinově armádě, aby nedošlo k tříštění sil.

Vzhledem k minimální pozornosti, kterou prameny tudunově zradě věnují, jinému možnému vysvětlení jeho trestu a možnosti spojení bavorského a italského vojska se klaním spíše ke druhé možnosti, tedy že k žádnému tažení podél Dunaje roku 796 nedošlo, a že Pipin vyrazil na východ se spojenými silami z obou oblastí Francké říše.

Snad díky své síle vniklo Pipinovo vojsko hluboko na avarské území, kde mu však na rozdíl od předchozího roku vyrazil v ústřety nový avarský kagan. Na radu své ženy, katun, a jakéhosi Unguimera před Pipinem kapituloval ve strachu před dalším plněním své země.⁸⁴ Kapitulace jej ale nezachránila zcela, protože Frankové podruhé obsadili hrnk a zmocnili se zbývající část pokladu, kterou odvezli králi Karlovi do Cách.⁸⁵

Na tomto místě se nabízí dvojí rekonstrukce událostí, a je nutné vybrat tu pravděpodobnější. Zmínka obsažená v *Letopisech zvaných Einhardovy* totiž naznačuje, že mezi Franky a Avary došlo k bitvě, protože Pipin údajně „zahnal Huny za řeku Tisu.“⁸⁶ Fakt, že zahnaní zmiňují pouze Einhardovy letopisy neznámá, že k žádné bitvě nemuselo dojít, protože kaganova kapitulace popisovaná v *Loršských letopisech* by mohla být důsledkem porážky v bitvě. Tuto možnost ale vylučuje popis tažení poskytovaný básní *De Pipini regis victoria avarica*, která o žádné bitvě nehovoří. Epické básně popisující hrdinské činy panovníků a velkých válečníků sice nepatří mezi ty nejdůvěryhodnější prameny, je však jen těžko představitelné, že by její autor nevyužil možnost vylíčit Pipina jako skvělého vojevůdce, kterou by mu nabízel polní střetnutí dvou armád. Otázku možných střetnutí mezi Franky a Avary v roce 796 je tedy možné uzavřít konstatováním, že k žádným významnějším bojům nedošlo, a že celá záležitost byla vyřešena diplomatickou cestou.

Otázkou však zůstává, co – nebo přesněji koho – svou krátkou poznámkou francký letopisec myslel. Vzhledem k vnitropolitické situaci kaganátu je možné, že tito ‚zahnaní Hunové‘ byli místní vládcí, kteří se odmítli smířit s kaganovou kapitulací a pokoušeli se vést boj na vlastní pěst v naději, že tím získají prestiž v očích ostatních nespokojenců s kaganovou politikou. *Letopisy* by tak naznačovaly, že za Tisou vzniklo nové mocenské centrum, které bylo sice poměrně slabé, ale stále mimo dosah francké moci. Zmínku je proto podle mě vhodnější vykládat jako doklad kolapsu centrální avarské vlády a vznik nezávislých politických útvarů v

84 Godman, „De Pippini regis victoria Avarica“, 189.

85 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39; Bartoňková et al., „Letopisy loršské větší“, 41.

86 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39.

Potisi a Transylvánii, které však na rozdíl od domény bezejmenného tuduna nepřijaly franckou svrchovanost a postupně zanikly.

Jisté však je, že se Pipinovi podařilo dojednat avarskou kapitulaci a také znovu obsadit hrink. Proč se k tomuto kroku rozhodl, prameny nesdělují, sotva se však mohlo jednat o touhu po obrovské kořisti, protože větší část avarského pokladu odvezl do Cách předchozího roku Slovan Vonomír. Po dosažení tohoto skvělého úspěchu a poté, co na březích Dunaje proběhla improvizovaná synoda, která měla rozhodnout o tom, jak nejlépe rozšířit mezi Avary křesťanskou víru,⁸⁷ se Pipin se svým vojskem vrátil do Itálie a ukončil tak druhou fázi francko-avarských válek, která se nesla ve snaze přivést Panonii pod franckou kontrolu. Od tohoto okamžiku dále budou Frankové vést boje o to, aby se ve středním Podunají udrželi, a aby politika první poloviny devadesátých let nevyšla zcela vniveč. I když by byl výzkum této třetí fáze bojů v Karpatské kotlině bezesporu velmi přínosný, není již předmětem zájmu mé práce.

K otázce důvěryhodnosti pramenů

Vzhledem k omezené pramenné základně se nabízí otázka, zda se zmiňované události odehrály skutečně tak, jak je popisují dostupné prameny, a do jaké míry byly upraveny franckými analisty, kteří jejich zapisováním sledovali i jiné cíle než co nejpresněji popsat realitu. Malý korpus pramenů společně s opakováním informací ztěžuje ověřování historických údajů a přináší do bádání velkou dávku nejistoty. Každý historik raného středověku by se měl nejprve zamyslet nad tím, nakolik jsou jeho zdroje důvěryhodné a pokusit se ověřit jejich výpovědi a ani já v tomto případě nebudu výjimkou. Jakkoli může být obtížné dosáhnout tohoto cíle jen jednoduchým srovnáním výpovědí, je možné se tomuto ideálu alespoň přiblížit použitím poněkud odlišných metod.

Velmi diskutabilním je například informace, že Karel strávil v Panonii přesně 52 dní. Své pochyby o tomto údaji vyjádřil již Walter Pohl.⁸⁸ I přesto, že je obtížné jej nezávisle ověřit, však může být pravdivý. Pro věrohodnost svědčí zejména pozdní roční doba, kdy se Karlovo pravobřežní vojsko vydalo na pochod: pokud výprava začala v polovině září, její konec by nastal někdy v první polovině listopadu, tedy předtím, než by horšící se počasí velmi ztížilo vedení vojenských akcí. Prodloužení tažení byť jen o pět dní představuje prodloužení o celých 10 % délky a nese s sebou vyšší logistickou zátěž a také znatelné riziko vyšších ztrát způsobených špatným počasím, hladem a únavou. Zkrácení výpravy naopak znamená, že by Frankové jen těžko mohli překonat takovou vzdálenost.

Další otázku pochopitelně představují trasy, po kterých francká vojska táhla do Panonie, a zejména to, zda Karel skutečně prošel přes antickou Savarii. Všeobecně se počítá s tím, že se na podzim roku 791 Karlovo vojsko drželo římských cest, které vedly podél Dunaje na východ, nicméně proti této teorii je možné namítnout, že trasu si upravili frančtí letopisci za účelem vyzdvihnutí role Karla Velikého jako obnovitele Římské říše. Protiargumenty jsou v tomto případě dva.

87 Měřínský, *České země I*, 508.

88 Pohl, *The Avars*, 541, pozn. 334.

První z nich staví na srovnání s dlouhodobými vzorci karolinského vojenství, které bylo doslova fixováno na síť římských cest kdekoli bylo možné využít starověké silnice. Tato tendence se projevovala již v merovejském období, a Karlovi se této tradice drželi také bez ohledu na jejich symbolický význam. Cesty se zpevněným povrchem jednoduše usnadňovaly logistiku a urychlovaly přesuny vojsk, což se mohlo ukázat jako klíčové pro vítězství v některých Karlových válkách (například v bojích proti Sasům z roku 776, kdy vojsko vyslané na pomoc obleženému Syburgu dorazilo včas díky síti cest a zásobovacích stanic rozestých podél nich⁸⁹). Tou správnou otázkou tedy v tomto případě není proč je trasa popisovaná v *Letopisech království Franků* důvěryhodná, spíše proč by se Karel odchýlil od zažitě a dobře doložené praxe.

Druhý protiargument představuje rychlost přesunu franckých vojsk. Podle Bernarda Bachracha dokázali Karlovi muži urazit 120 kilometrů každých šest dní, přičemž sedmý den patřil odpočinku, který potřebovali koně táhnoucí s vojskem.⁹⁰ Pokud je údaj o 52 dnech v Panonii správný (z nichž 45 mohlo francké vojsko pochodovat), a pokud Frankové udržovali rychlost přibližně 20 kilometrů za den, urazilo francké vojsko přibližně 900 kilometrů. Od 45 dnů je však nutné odečíst ještě zastávku u Ráby a v Savarii a také počítat se zdržením způsobeným koňskou epidemií. Pokud obě zastávky dohromady trvaly pět dní, což není příliš dlouho, celková vzdálenost mohla dosáhnout až 800 kilometrů.

Po římských cestách měřila trasa franckého vojska 685 kilometrů⁹¹ a pokud počítáme se čtyřiceti dny pochodu, průměrná rychlost se blížila 17 kilometrům za den. To není příliš daleko od Bachrachem navrhovaného průměru a pokud kvůli zdržením na cestě klesl počet pochodových dní, což je velmi pravděpodobné, průměrná rychlost se ještě zvýší. V literatuře se však objevují i mnohem odvážnější odhady délky zastávky na Rábě: Béla Szóke počítá dokonce s až deseti dny,⁹² což v případě desetidenní pauzy posouvá rychlost franckého pochodu na přibližně 20 kilometrů za den, což zcela odpovídá Bachrachově odhadu. Bez přesnějšího itineráře však není možné určit přesnou průměrnou rychlost pochodu, i hrubé odhady však poukazují na to, že se příliš nelišila od ostatních karolinských tažení.

Pro trasu přes Savarii tedy svědčí to, že s uváděnou délkou tažení a víceméně průměrnou rychlostí franckých vojsk je možné přes toto místo projít, a že se do tohoto místa dá dostat po starověkých cestách. Jisté pochyby vzbuzuje možnost, že si francký analista dopočítal, kolik času by Karel Veliký musel v Panonii strávit, aby trasa přes Savarii vycházela, takový způsob uvažování však není pokud vím jinak doložen.

Vzhledem k důležité roli, jakou hrály římské cesty v karolinském vojenství, je také možné předpokládat, že se na nich pohybovala i vojska směřující do Podunají z Itálie, a to na ose Poetovio (dnešní Ptuj, Slovinsko) – Mursa (dnešní Osijek,

89 Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 542.

90 Bachrach, 432.

91 Tento údaj uvádí Béla Szóke na základě maďarské literatury, k níž v současné době nemám přístup. Béla Miklós Szóke, „Die Donau und die Letzten Tage des Awarischen Khaganats“, in *Ten thousand years along the Middle Danube: life and early communities from Prehistory to History*, ed. Gyöngyi Kovács a Gabriella Kulcsár (Budapest: Archaeolingua, 2011), 279.

92 Béla Miklós Szóke, *The Carolingian Age in the Carpathian Basin* (Budapest: Hungarian National Museum, 2014), 41.

Chorvatsko). Kudy se však vydávala dále, není známo. Poloha avarského hrinku je dosud předmětem debat zvláště mezi archeology, z pramenů se však zdá, že se nacházel někde mezi Dunajem a Tisou. *De Pippini regis victoria avarica* uvádí, že Pipin přijal kagana ve svém táboře na břehu Dunaje a podle *Letopisů zvaných Einhardovy* následně zahnal ‚Huny‘ za Tisu a vstoupil do hrinku, což naznačuje, že nakonec překročil Dunaj.⁹³

Zmínku si zaslouží i Notkerův popis devíti avarských hrinků-záseků, které podle něj tvořily soustředné kruhy.⁹⁴ Tento popis je již po desetiletí přijímán s velkou nedůvěrou⁹⁵ a nedávno Miroslava Lamparská ukázala, že Notkerova zpráva spíše vypovídá o územní organizaci Velké Moravy (a to ještě dosti zmateně) než o obranném systému Avarského kaganátu.⁹⁶ Notkerovu relaci není v proto v žádném případě možné považovat za důvěryhodný popis avarských opevnění a obranného systému.

Zprávy dobových pramenů je tedy možné podložit dlouhodobými rysy karolinského vojenství, zejména fixací na římské silnice. Nápomocny jsou v tomto ohledu i archeologie, která sice nedokázala objevit ani jednu z lokalit zmiňovaných v pramenech (pevnosti na Kampě a u Tullnu a stejně tak hrink), distribuce cenností však potvrzuje, že se centrum avarské moci skutečně na konci osmého století nacházelo v místech, kde jej situují i francké letopisy a epika. Oproti ostatním pramenům se však hojně citovaný Notkerův popis avarských hrinků zdá být spíše smyšlenkou než odrazem skutečnosti.

93 Godman, „De Pippini regis victoria Avarica“, 189; Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39.

94 Měřínský, *České země I*, 188.

95 Inocenc L. Červinka, „Avarské „hrynky“ na Dunaji“, *Časopis Moravského musea zemského* 17–19 (1921 1920): 196–197.

96 Miroslava Lamparská, „Územná správa Velkej Moravy na príklade analýzy relácie Notkera zo St. Gallen“, *Nové historické rozhľady* 6, č. 2 (2016): 41–51.

Příběh pevností a plenění: Dvě výpravy z roku 791

Cíle tažení podle dosavadního bádání

Zničení avarských pevností

Na základě rozboru písemných pramenů a úspěchů, kterých podle nich Karel Veliký dosáhl, vyslovil Richard Bowlus závěr, že franckým cílem bylo roku 791 zničit avarské pevnosti a jejich zázemí, což by znatelně narušilo avarskou schopnost podnikat nájezdy do Bavorska a Itálie.⁹⁷ Frankům by se tím také otevřela možnost směřovat podél Dunaje výpady proti Avarům.⁹⁸ Bowlus v zásadě počítá s tím, že Karlovým hlavním záměrem bylo zabránit avarským útokům, ke kterým došlo roku 788, a které mohly přispět k destabilizaci východního pohraničí a eventuálně také ke ztrátě Bavorska. Podobný postoj zaujal i Josef Deér, který tvrdí, že roky francké úsilí směřovalo v letech 788–793 ke zničení avarských pevností, zajištění pohraniční bezpečnosti a také k ovládnutí prostoru mezi Enzí a Vídeňským lesem.⁹⁹

Potíží je s tímto závěrem spojeno hned několik.

Zprvé, až příliš staví na rozboru písemných pramenů a příliš lpí na svědectví jejich autorů. Francké letopisy již kvůli své stručnosti nemohou popsat každou událost, k níž v průběhu tažení došlo, a prakticky nezachycují záměry důležitých aktérů. Kromě uvedení velmi stereotypního a neobecného zdůvodnění, proč Frankové přešli do útoku, nenechávají nahlédnout do mysli Karla Velikého a dalších vojevůdců. Kvůli kombinaci těchto dvou faktorů není jen na základě pramenů možné rozhodnout, co Karel Veliký skutečně plánoval, protože na naplnění jeho plánů z různých důvodů nemuselo dojít (například kvůli tomu, že se kagan nerozhodl, nebo mu nemohl čelit v otevřeném boji), což ovšem letopisy zcela opomíjejí.

Zadruhé, prameny se zmiňují jen o třech dobytých pevnostech, což je příliš nízký počet na to, aby jejich zničení dokázalo překazit avarské nájezdy. Zvláště dvě pevnosti dobyté na Dunaji jsou příliš blízko u sebe, na to, aby vytvořily řetěz základů schraňujících zásoby potřebné pro nájezdníky směřující podél Dunaje na západ. To samé platí i pro *ualum* dobyté Pipinem v létě: osamocená pevnost v relativně otevřené krajině mohla být jen stěží nepostradatelným prvkem v avarské logistice, pokud avarská vojska musela překonat dlouhé vzdálenosti. Samostatnost této pevnosti z ní sice činila důležitý opěrný bod, ale zcela znemožňovala ji využít jako logistickou základnu pro dlouhá tažení a nutila Avary hledat jiná logistická řešení.

Jistou roli jistě hraje i to, že západní pohraničí kaganátu mohlo sloužit jako pusté nárazníkové pásmo zbavené osídlení, jak na základě analogií s ostatními

97 Bowlus, *Franks*, 51.

98 Bowlus, „Warfare and Society“, 10.

99 Josef Deér, „Karl der Große und der Untergang des Awarenreiches“, in *Karl der Grosse. Lebenswerk und Nachleben Teilband 1*, ed. Helmut Beumann a Wolfgang Braunfels (Düsseldorf: Schwann, 1965), 366.

nomádskými říšemi navrhuje Béla Szőke.¹⁰⁰ Tento prostor sice nebyl zcela prázdný, jak dosvědčují ojedinělé pohřby (často s bavorským inventářem, který dosvědčuje kontakt mezi Bavory a Avary),¹⁰¹ chyběla v něm však větší sídliště a pevnosti, které mohly sloužit jako zásobárna potravin a přístřeší pro vojáky. Vzhledem k tomu, že se mezi ústím Enže a Kampy do Dunaje nenacházela žádná opevněná základna, je zřejmé, že Avaři nepotřebovali pro své nájezdy logistickou podporu v tomto koridoru a vystačili si jednak zdroji z vnitrozemí kaganátu, a jednak se zdroji z oblasti Vídeňského lesa, kde je ještě doloženo avarské osídlení,¹⁰² jež mohlo putující armádu podpořit.

Zatřetí to je geografický rozsah Karlova tažení a velikost jeho armády. Obojí je příliš velké na to, aby byla tato možnost správná, protože pokud bylo Karlovým cílem zničit jen tuto trojici opevnění, stačily by mu k tomu mnohem menší síly a nemusel by táhnout tak hluboko do Panonie, kde podle pramenů žádné pevnosti nedobyl (a kde také nejsou žádné fortifikace doloženy ani archeologicky, ostatně stejně jako na Avary osídleném území dnešního Rakouska¹⁰³). Armády menšího rozsahu, které porazily roku 788 avarské vojsko na Ybbsu a v Bavorsku, si vystačily s muži z východního pohraničí.¹⁰⁴ Navíc vzhledem k tomu, že pevnosti na Dunaji byly jen slabě chráněny, se zdá, že pro takto omezený cíl stačilo mobilizovat jen muže z Bavorska, a nebylo tedy nutné svolávat vojsko z celé říše. Dosvědčuje to ostatně i průběh Pipinovy výpravy, která dobyla slabě bráněné *ualum* i bez bojovníků ze zemí, ze kterých mobilizoval Karel.

Mobilizaci tak velké armády je sice teoreticky možné vysvětlit obavami o avarské protiútoky, nicméně pozdní roční doba spojená s obtížemi ve vedení vojenských akcí spolu s kaganovou nečinností po Pipinově útoku na jihovýchodě dosvědčují, že se jedná o nepravděpodobné vysvětlení. Menší vojsko svolané z místních mužů a s menší frankou podporou také mohlo mít větší šance na úspěch, protože délka a rozsah příprav mohly Avary před podzimním vpádem varovat. Pokud by Frankové zamýšleli jen dobýt podunajské pevnosti, zvolili by odlišný postup.

Proti Bowlusově interpretaci franckých cílů je možné rovněž argumentovat tím, že zničení pevností nepředstavovalo pro Avary příliš velký problém, pokud na jejich místě Frankové nezanechali posádku. Tento protiargument však neobstojí proti kritice: jeho slabina spočívá v tom, že pokud byly avarské posádky rekrutovány lokálně, nezbylo by v okolí po jejich likvidaci dost mužů na nové opevnění těchto lokalit. Také zničení hradeb a obranných prvků představovalo obtíž, se kterou se místní obyvatelstvo muselo vyrovnat přesunutím částí svých zdrojů, které ve válkou zničené krajině mohly být využity jinak a lépe. Opravování pevností mohlo ubírat čas a zdroje nutné například k zajištění obživy, popř. opravě poničených či zcela zničených obydlí. Dokonce i pokud byly posádky pohraničních fortifikací vysílány a živěny z centra kaganátu, oslabovaly útoky na dvou frontách i tento zdroj lidské síly. S každým zničeným opevněním byla jeho obnova pro Avary

100 Szőke, „Die Donau“, 266.

101 Ruttkayová, „K problematike osídlenia“, 194.

102 Viz například Fig. 1 v Herold, „Settlements“, popř. Obr. 2. v Odler, „Avarské sídliská“.

103 Odler, „Avarské sídliská“, 51.

104 Pohl, *The Avars*, 379.

náročnější a dražší. V konečném důsledku proto nemuseli Frankové tato místa obsazovat, aby dosáhli Bowlusem navrhovaného cíle.

I když bylo ničení avarských opevnění spolehlivým způsobem jak kaganát oslabit, jejich nízký počet a délka franckého tažení naznačují, že Karlovy cíle byly mnohem dalekosáhlejší, a že při analýze není možné počítat jen s tímto jedním faktorem.

Útok na srdce kaganátu

Další z možností, která rovněž souvisí s ničením a obsazováním opevněných míst, je dobytí avarského hrinku a s ním i mocenského centra kaganátu, což by přivedlo celou Panonii pod franckou kontrolu. K tomuto vysvětlení se hlásí například Dušan Třeštík nebo Krzysztof Polek.¹⁰⁵ Svůj výklad staví na analogiích s ostatními karolinskými taženími, jejichž cílem bylo zejména podle Třeštíka buď ovládnout mocenské centrum protivníkovy země, nebo zničit její hospodářství.

Slabinou této teorie jsou však pozdní roční doba, ve které tažení začalo, a rozlehlost kaganátu. Vzdálenost mezi hranicí na Enži a politickým ústředím avarské říše byla dostatečně velká na to, aby francké vojsko muselo zimovat na protivníkově území, pokud plánovalo dojít až do centra kaganátu. To sice nemuselo znamenat příliš velký problém, pokud by se Frankům podařilo dobýt hrink a přivést kaganát pod svou kontrolu jediným úderem, v opačném případě by se ale octli ve velmi obtížné situaci. Hluboko v Panonii a v obklopení nepřátel by bylo postavení franckého vojska odstriženého od vlastního území velmi nejisté a nebezpečné. Nepřítomnost krále v říši v průběhu zimních a jarních měsíců by pro změnu mohla zhoršit politickou situaci doma. Jinými slovy, tažení s tímto cílem by bylo velmi riskantní a nezdá se proto příliš pravděpodobné, že by bylo Karlovým cílem zničit kaganát jediným úderem už na podzim 791.

Vzhledem k předpokládané dlouhodobé strategii Karla Velikého v této oblasti není vyloučeno, že takovou výpravu plánoval na další roky, o čemž by svědčil rozsah příprav vykonaných před a hlavně po roce 791. Nicméně pokud takovou možnost skutečně zvažoval, překazil ji politický vývoj v Panonii a také v Sasku.

Francké tažení jako loupežná výprava

Vzhledem k tomu, že francké prameny jasně uvádějí jako jeden z úspěchů plenění avarského území, nabízí se tato činnost i jako možný cíl franckých tažení z roku 791. K této možnosti se přiklonili zejména Zdeněk Měřínský, do jisté míry Carl Hammer a v neposlední řadě například Rudolf Schieffer.¹⁰⁶ Protože měli dostatek zdrojů, mohli si frančtí panovníci dovolit vést proti svým protivníkům série tažení, jejichž jediným cílem bylo zničení hospodářskou základnu nepřítele, což v konečném důsledku přineslo jeho kapitulaci. Výhodu tohoto přístupu představovalo to, že se Frankové mohli vyhnout riskantním střetnutím v otevřených bitvách.

105 Třeštík, *Vznik*, 57; Polek, *Frankowie*, 241–242.

106 Měřínský, *České země I*, 504; Hammer, „In the Field“, 2; Rudolf Schieffer, „Karl der Große - Intentionen und Wirkungen“, in *Karl der Große und das Erbe der Kulturen*, ed. Franz-Reiner Erkens (Berlin: Akademie Verlag, 2001), 7.

Hlavní slabinu tohoto výkladu však představuje až příliš častý výskyt plenění ve franckých letopisech. Doprovázejí v nich prakticky každou větší franckou vojenskou akci, což je umožňuje interpretovat spíše jako literární topos než jako důvěryhodné svědectví. Je sice nasnadě, že vojsko pohybující se krajinou středního Podunají využívalo ke své obživě zdroje uloupené místním obyvatelům, je však otázka, zda k tomuto počínání docházelo systematicky a se strategickým záměrem.

Nápadné je také to, že jakmile Frankové v Panonii dosáhli skutečného úspěchu, se plenění z pramenů vytrácí. V letech 795 a 796, které přinesly velkolepé úspěchy v podobě kaganovy kapitulace a dvojího vyplenění hrinku, zmiňováno není. Plenění tedy mohlo franckým letopiscům sloužit jako součást strategie jak zakrýt nepřiliš oslnivé výsledky podzimní výpravy a nemuselo reflektovat skutečný stav věcí.

Kaganát byl také příliš rozlehlý na to, aby jej srazilo hospodářsky na kolena zničení beztak již sklizených polí na jeho západním okraji. Ničení zásob uschovaných v sýpkách si sice mohlo vybrat svou daň a mohlo být usnadněno shromažďováním sklizených potravin na jedno místo, při včasném uschování těchto zásob jinam však francké snažení mohlo vejít zcela vniveč. Není pochopitelně možné určit, zda k přemísťování potravin ze strany obyvatelstva kaganátu skutečně docházelo, a zda Frankové dokázali tyto nové skrýše objevit, zpětně se však zdá, že plenění krajiny na podzim nemělo tak velký účinek jako v létě. I tento cíl je proto možné upozadit, i když ne zcela vyloučit, a to navzdory tomu, že jeho naplnění uvádějí francké letopisy jako měřítko úspěchu.

Určitý argument proti tomuto výkladu přináší i Bernard Bachrach ve svém článku, v němž kriticky hodnotí dosavadní interpretaci důležitosti karolinského jezdeckva. Bachrach tvrdí, že avarská obrana stavící na dvojici dunajských pevností počítala pouze s možností, že francký vpád bude loupeživá výprava tvořená pouze jízdními bojovníky. To, že pro Franky nepředstavovala tato opevnění větší překážku, podle něj dokazuje, že složení franckého vojska muselo být odlišné od toho, co očekávali Avari,¹⁰⁷ z čehož se pak dá usuzovat, že i francké cíle byly jiné než plenění. Bachrachova argumentace je sice oslabována faktem, že každý odhad avarských záměrů bude vždy jen těžko obhajitelný, na stranu druhou složení franckého vojska skutečně poukazuje na to, že Karlovým cílem nebylo pouze zničit avarské hospodářství.

S pleněním souvisí i pojetí Karlova tažení jakožto nájezdu, jehož jediným cílem bylo získat avarský poklad umístěný v hrinku. K jejím obhájcům patří například Carl Hammer,¹⁰⁸ kteří se domnívá, že válka s Avary byla převážně pokusem získat nomádské bohatství shromažďované po generace, a že jiné cíle Karel Veliký ve vztahu k Avarům prakticky nesledoval.

Proti této teorii nicméně svědčí hned několik faktorů. Kromě vysvětlení poskytovaného franckými anály je to hlavně rozsah příprav, které Frankové vykonali před začátkem vojenských akcí (a také po nich, což více než silně poukazuje na to, že jejich zájmy v Panonii byly dlouhodobé), a také rozlehlost kaganátu, která tento záměr velmi ztěžovala. V menší míře je to pak to, že tento

107 Bernard S. Bachrach, „Charlemagne's Cavalry: Myth and Reality”, *Military Affairs* XLVII, č. 4 (1983): 182–183, <https://doi.org/10.2307/1987857>.

108 Hammer, „In the Field”, 2.

záměr by jen obtížně zapadl mezi ostatní francká tažení, jejichž cíle bývaly mnohem sofistikovanější a v souladu s dlouhodobou strategií Karlovců.

Podobné argumenty jako proti teorii franckého nájezdu se dají aplikovat i na interpretaci podzimního tažení jako kořistnické výpravy: bohatství se dalo před postupujícími Franky rychle schovat, což dosvědčují nálezy bohatých depotů z této doby na moravském pravobřeží a západním Slovensku, tedy na periferii Avarského kaganátu a ve sféře jeho zájmů.¹⁰⁹ Není sice možné je datovat přímo do doby Karlova avarského tažení, ukazují nicméně, že k ukládání cenností v době zvýšené politické nestability skutečně docházelo. Opravdu hodnotný poklad shromažďovaný po dlouhou dobu v hrinku pak ležel jednoduše mimo francký dosah a platí pro něj stejný argument jaký jsem vznesl proti Třeštickově výkladu podzimního tažení jako rozhodujícího úderu. Dalším faktorem je i omezený geografický rámeček franckého tažení, jehož nemalá část se odehrávala v nepříliš rozvinutém dunajském pohraničí, z něž nebylo možné získat příliš mnoho bohatství. K jistému obohacení jednotlivých účastníků tažení sice mohlo dojít, potřebnou finanční injekci však z kaganátu mohla francká říše obdržet za těchto podmínek jen těžko.

Dalším faktorem, se kterým je v tomto případě nutné počítat, je i existence mnohem bohatších oblastí než jakou byl Avarský kaganát. Pokud by Karla motivovala jen touha po bohatství, mohl si zvolit za cíl své výpravy zejména muslimy ovládaný Iberský poloostrov. Tento argument sice přednesl Bernard Bachrach pro válku se Sasy, vystihuje však poměrně přesně i možnosti války s Avary.¹¹⁰

Pozoruhodnou variaci na toto téma přinesl Dieter Hägermann, který za Karlův cíl považoval vyloupení hrinku a také ukázat se před Sasy a Frísy jako schopný a charismatický vůdce. Dodává také, že teologické vysvětlení vpádu (jež ve svém článku rozebral Josef Deér¹¹¹) na avarské území uznával snad jen samotný král a hrstka vzdělanců v jeho okolí, a že většině ostatních obyvatel říše na něm nezáleželo.¹¹² Poznámka o tom, jak válku vnímali obyčejní vojáci je jistě trefná, druhý Hägermannův názor však naráží na svědectví pramenů, podle kterých Karel osobně vedl pravobřežní vojsko složené s Franků, zatímco Sasové a Frísové, na které se podle Hägermanna snažil zapůsobit, táhli po levém břehu Dunaje. Vzhledem k omezeným možnostem spojení obou proudů vojska tak není příliš pravděpodobné, že by vylepšení vlastní image před Sasy a Frísy představovalo hlavní Karlův záměr.

Francké tažení jako nástroj posilování křesťanství

S velmi neortodoxní myšlenkou přišel Gábor Kiss, který ve svém článku navrhuje, že franckým záměrem v Panonii bylo dobýt Savarii, sídlo starověkého biskupství, které mělo obrovský symbolický význam.¹¹³ Pocházel odtud svatý Martin, patron Karlova rodu, a dobytí tohoto místa, nalezení Martinova rodiště a obnovení

109 Měřínský, *České země I*, 517.

110 Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 194.

111 Deér, „Karl der Große“, 330–331.

112 Hägermann, *Karel Veliký: Vládce západu*, 262.

113 Kiss, „Eine vergessene Episode“, 216.

biskupství by Karlovi přineslo vysokou prestiž v očích papeže a celého křesťanského společenství.

Ani tato interpretace však neobstojí, pokud bude považována za jediný Karlův cíl. Francké vojsko sice do Savarie skutečně vstoupilo, nicméně v ní nezanechalo posádku, a to navzdory strategické a symbolické hodnotě tohoto města. Pokud by byl Karlův záměr obnovit místní biskupství již roku 791, zanechal by na místě část svého vojska a podnikl nutné kroky k obnově církevní správy v oblasti. Vzhledem k tomu, že tak neučinil, se Kissův závěr nezdá příliš pravděpodobným, i když v budoucích letech mohl Karel s obnovením savarijského biskupství skutečně počítat.

Kiss nicméně není jediný historik, který zvažoval Karlovu touhu rozšířit křesťanství podél Dunaje na východ. S podobným motivem (nicméně bez důrazu na Savarii) počítá i Carl Hammer, i když v úvahu bere i další možnosti, jako například zabránění spojení bavorské opozice s Avary.¹¹⁴ Fakt, že christianizace Avarů mohla přinést Karlu Velikému velké množství prestiže, je nepopiratelný, nicméně tento záměr patří spíše do oblasti dlouhodobých plánů, protože jediná výprava nemohla přivést do křesťanského světa celý kaganát. I když je proto tento závěr nejspíše správný, ve své analýze s ním nepočítám, protože se soustředím na krátkodobé cíle. Jak důležitá byla christianizace Avarů nicméně ukazují například pozdější Alkuinovy dopisy.¹¹⁵ Co se spojení opozice a Avarů týče, to sice v úvahu přicházelo, je však otázkou, nakolik mohlo ohrozit franckou pozici v Bavorsku. Pokud se tato eventualita promítla do Karlových úvah, měla spíše menší vliv na utváření jeho strategické koncepce na východě.

114 Hammer, „In the Field”, 2.

115 Dümmler, „Alciuini epistolae. 118.”; Dümmler, „Alciuini epistolae. 112.”; Ernst Dümmler, ed., „Alciuini epistolae. 110.”, in *Epistolae Karolini aevi (II)* (Berolini: Apud Weidmannos, 1895), 157–58, [https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up); Dümmler, „Alciuini epistolae. 107.”; Dümmler, „Alciuini epistolae. 99.”

Význam Pipinovy výpravy

Poznámku si zaslouží i Pipinovo menší tažení z léta 791. K jeho cílům se vyjadřuje málokterý z autorů, i když Zděnek Měřínský navrhuje, že Pipinovým záměrem bylo vyplenit *ualum*.¹¹⁶ Tento názor je podle mě správný, neboť velikost Karlova vojska dosvědčuje, že Frankové považovali Avary za stále mocné nepřátele a pokud by bylo Pipinovým záměrem postoupit do avarského vnitrozemí a dobýt avarský hrnk, jako to udělal o pět let později, hlavní francké síly by se soustředily v Itálii, a ne v Bavorsku. Velikost jeho vojska a to, že se po dobytí *uala* stáhl zase zpátky ukazují, že v rámci francké strategie tento nájezd sloužil jen k odvedení kaganovy pozornosti na jihovýchod.

Béla Szőke však proti tomuto závěru vystupuje a navrhuje, že Pipinova výprava sloužila výlučně jako jakési cvičení v panovnických dovednostech pro Karlova syna.¹¹⁷ Nechává se však až příliš strhnout tím, že tažení přisuzuje jen jediný cíl, přitom plánovači vojenských akcí na této úrovni zřídka staví jen okolo jednoho záměru. Je proto zcela možné, že kromě odlákání pozornosti si Karel přál, aby jeho syn sám vedl vojenskou výpravu; ostatně podobný pedagogický úmysl je možné sledovat i na dunajském bojišti, kde Karla doprovázel jeho syn Ludvík¹¹⁸ a také na jeho tažení proti Tasilovy, které proběhlo roku 787.¹¹⁹

Přehodnocení výprav z roku 791

Jak jsem ukázal výše, žádná z dosud navrhovaných interpretací franckého tažení z podzimu 791 nedokáže sama o sobě vysvětlit průběh této výpravy. Neznamená to ale, že bychom je měli všechny zahrnout, některé z nich totiž staví na velmi solidních základech. Přesto však nepostihují všechny aspekty tohoto tažení.

Mnohem vhodnější přístup je tedy pokusit se při analýze franckých záměrů postihnout více aspektů dobového válečnictví a strategické situace v Podunají a teprve po jejich zvážení vyslovit závěr, který nestaví pouze na rozboru písemných pramenů a zaznamenaných událostí.

Tím nejdůležitějším předpokladem, ze kterého vycházím při své analýze, je, že Karlovy cíle nemohly být roku 791 příliš rozsáhlé, protože pozdní roční doba znemožňovala vedení dlouhodobých akcí v hloubce nepřátelského území. Zimní tažení sice nemuselo být zcela nemožné na realizaci, avšak jak jsem ukázal výše, neslo by s sebou celou řadu obtíží (kromě vysokého rizika spojeného se zimováním na cizím území až po potíže v oblasti vnitřní politiky Karlova impéria). Francký král si toho však byl jistě velmi dobře vědom a pravděpodobně počítal s tím, že válku s Avary nevyhraje jediným úderem.

Toto by ostatně sedělo do obecného vzorce karolinského válečnictví, které zvláště na východní hranici franckého světa počítalo se sériemi výprav, jež měly zničit

116 Měřínský, *České země I*, 505.

117 Szőke, *The Carolingian Age*, 11.

118 Pohl, *The Avars*, 381.

119 Béla Miklós Szőke, *Die Karolingerzeit in Pannonien* (Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2021), 22.

hospodářské zázemí franckých protivníků a skrze hladovění je přimět ke kapitulaci. Rozsah příprav pak svědčí o tom, že Karel skutečně zamýšlel Avarský kaganát porazit několika po sobě jdoucími taženími.

Na stranu druhou, odhad Karlových záměrů nesmí být ani příliš minimalistický, protože velikost shromážděného vojska a země jeho původu naznačují, že francké záměry nebyly tak omezené, jak navrhuje například Richard Bowlus, jehož názor jsem rozebral výše.

Postupné oslabování kaganátu

Jak jsem již zmínil výše, hlavní premisou franckého plánování války proti Avarům muselo být, že tohoto protivníka dokáží porazit jen vytrvalým tlakem a pouze sérií útoků, v jejímž průběhu se budou dostávat hlouběji a hlouběji do Panonie, jejíž centrum leželo na začátku bojů mimo jejich logistický dosah. Časnější začátek tažení by takové proniknutí umožnil, nicméně toto tažení by připadlo na rok 792 a i poté by nejspíše bylo nutné vysílat do této oblasti vojsko. Cokoli Karel plánoval, musel při tom počítat s faktem, že válka může trvat velmi dlouho. Otázkou sice zůstává, s v jakém časovém horizontu se jeho plány pohybovaly, jisté je ovšem to, že alespoň na začátku bojů počítal s postupným opotřebováváním avarské obrany. Aby dosáhl tohoto cíle, mohl se spoléhat buď na pustošení avarského území nebo ničení jejich vojenské infrastruktury a lidských sil.

Plnění protivníkovy území bylo důležitou součástí francké strategie a přinášelo s sebou nejen kořist, ale také strádání pro tamní obyvatelstvo. Argumenty proti tomu, že tyto akce mohly být rozhodujícím faktorem jsem přednesl výše, přesto však mohly mít plenění a loupeže jistou roli. K úspěchu mohly přispět zejména udržováním morálky franckých vojáků. Jisté však je, že nebyly jeho hlavním cílem.

Mnohem důležitějším se v tomto případě ovšem zdá zničení vojenské infrastruktury v avarském pohraničí. Kvůli argumentům, které jsem přednesl výše, je hodnocení důležitosti avarských pevností pro útočné akce ze strany Avarů některými autory přehnané. Je sice více než pravděpodobné, že dvojice (resp. trojice) pevností zmiňovaných v pramenech mohla jen stěží poskytnout základnu pro avarské nájezdy proti Frankům, a že jejich zničení nepřineslo žádný užitek francké bezpečnosti, pohraniční pevnosti však neslouží jen jako základny pro výboje do zahraničí. Mnohem důležitější je jejich obranná funkce.

Právě obrana důležité cesty podél Dunaje a do nitra Panonie z nich dělala důležité cíle, a to zvláště byly-li Karlovy záměry v oblasti dlouhodobé. Pokud byla tato opevnění zničena již na začátku francko-avarské války, mohly další výpravy postupovat hlouběji na avarské území aniž by se musely potýkat se stálou hrozbou posádek umístěných v těchto pevnostech. Nezdá se sice, že by představovaly příliš velké ohrožení franckých plánů, v případě potřeby a stability v kaganátu mohl ovšem být jejich počet navýšen. V takovém případě by již mohly představovat značnou překážku pro další francké výpady proti Avarům.

Brzké zničení vojenské infrastruktury tedy mohlo být jedním z hlavních cílů Karla Velikého na jeho prvním tažení.

S dobýváním a ničením avarských pevností souvisí i snaha o zničení živé síly kaganátu. Je jasné, že bez vojska není možné vést obranu jakéhokoli území a právě

likvidace avarské válečnické elity mohla být dalším franckým záměrem. Vzhledem k obecné nechuti raně středověkých velitelů svěst skutečnou polní bitvu a nedostatku zpráv o stavu avarského vojska na podzim 791 je však velmi obtížné tuto možnost přesně zhodnotit. Jisté však je, že Frankové dokázali vítězit nad Avary i v otevřených střetnutích, jak dokládá porážka Avarů na Ybbsu, a že Avari dokázali ještě v letech 782 a 788 svolat svá vojska. Je tedy možné předpokládat, že Karel očekával polní bitvu, nebo sérii střetnutí, které by mu umožnily zničit avarskou vojenskou moc. Zda na ni spoléhal jako na rozhodující pilíř své strategie, ale není možné určit.

Jistý náznak řešení této otázky může přinést pohled na mapu. Nedaleko od soutoku Ráby a Dunaje, kde se Frankové na několik dní zastavili, než se vrátili zpět domů, se nacházela avarská sídliště u Komárna (vzájemnou blízkost v porovnání s celkovou trasou tažení ukazuje Mapa 1.). Nález z tamních pohřebišť dokládají, že v této oblasti žili avarští jízdní válečníci a tento prostor díky tomu patřil mezi místa, kde se koncentrovala avarská vojenská moc. Pokud došlo k mobilizaci, bylo to zde, kde se soustředila část avarské jízdy. Francké čekání u Dunaje se dá vykládat jako čekání na avarský útok, který mohl přijít právě z této oblasti.

Význam této oblasti dokládá statistika. Na nalezištích v Komárně bylo objeveno 103 jezdeckých hrobů z více než 240. To znamená, že 42 % pohřbených byli pochováni s koňmi, byť 15 hrobů jsou ženské, což zastoupení mužských jezdeckých hrobů snižuje na 36 %. I to je ovšem nadprůměrně vysoká koncentrace,¹²⁰ která se projevuje i na nedalekém pohřebišti v Žitavskej Tôni, kde podle Vojtěcha Budinského-Kričky ještě v době francko-avarských válek fungovala avarská posádka.¹²¹ Ne všechny hroby v Komárně a Žitavskej Tôni sice pocházejí ze sklonku osmého století, jejich vysoký výskyt napříč pozdní dobou avarskou však ukazuje, že se v tomto prostoru koncentrovala avarská vojenská moc, což je zvláště viditelné při porovnání s pohřebištem v nedalekých Nových Zámcích, kde zastoupení jezdeckých hrobů dosahuje hodnoty pouhých 2,3 %.¹²² Celkový počet hrobů je na těchto lokalitách je sice nižší než na ostatních pohřebištech, právě vysoká koncentrace však ukazuje, že se jednalo o klíčová místa pro obranu kaganátu.

Přítomnost koňského skeletu v hrobové jámě spolu s lidskými ostatky nicméně ještě nemusí znamenat, že pochovaný muž patřil mezi válečníky. Pohřbem s koněm mohl dát dotyčný najevo příslušnost ke společenské vrstvě a v úvahu přicházejí i další možné výklady.¹²³ Dochovaná, i když spíše vzácná, ikonografie z pozdní doby avarské však ukazuje, že koně byli i v této době stále ještě spojováni s vojenstvím.¹²⁴ Dalším nepřímým důkazem může být i náhlý úbytek jezdeckých

120 Ján Steinhübel, *Nitrianske kniežatstvo* (Bratislava: Rak, 2004), 42.

121 Vojtěch Budinský-Krička, „Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tôni na Slovensku“, *Slovenská archeológia* IV, č. 1 (1956): 62.

122 Zlata Čilinská, *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky* (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966), 121.

123 Ilona Bede, „The Status of Horses in Late Avar-Period Society in the Carpathian Basin“, in *The very beginning of Europe? Cultural and Social Dimensions of Early-Medieval Migration and Colonisation (5th-8th century)*, ed. Rica Annaert et al. (Brussels: Agentschap Onroerend Erfgoed, 2012), 47.

pohřbů v posledním stupni pozdní doby avarské, na který upozornil Jozef Zábajník,¹²⁵ a který mohl být způsoben ztrátami v průběhu válek s Franky.

Je sice pravda, že polní střetnutí by přinesl spíše než vyčkávání u Ráby pochod na sídliště u Komárna, tento pochod by ale prodlužoval tažení a v případě, že by Avari bitvu nepřijali nebo nesvolali své vojsko, by představoval jen komplikace. Mnohem výhodnější bylo obsadit křižovatku důležitých cest, vyčkávat na rozhodnutí protivníka a mít otevřenou možnost proti němu buď zasáhnout, nebo se stáhnout a zaútočit na jeho lidské zdroje jinde.

Jisté je, že ze soutoku Dunaje a Ráby je to k sídlišti v Komárnu přibližně čtyřicet kilometrů, což je vzdálenost, kterou mohli Karlovi pěšáci překonat za dva dny. Po celou cestu se také mohli spoléhat na zásobování po řece, a tak tažení na Komárno nic nebránilo. Přesto se Karel rozhodl vrátit se domů přes Savarii a pochodem dále na východ neztrácet čas. Je tedy možné, že avarské síly byly v této oblasti dostatečně silné na to, aby dokázaly klást odhodlaný a účinný odpor, ale ne dost silné na to, aby jejich zničením dosáhli Frankové rozhodujícího vítězství, a rozhodně ne dostatečné na to, aby mohly Franky pronásledovat při ústupu. Pokud by byly, Karel by spíše než ústup s nepřítelem v zádech volil riskantní bitvu.

To, že Frankové odmítli postupovat podél Dunaje dále na východ, také naznačuje, že Karlovy cíle se skutečně soustředily jen na západ kaganátu. Zničení osídlení okolo Komárna by otevřelo cestu na východ od soutoku Dunaje a Váhu a zjevně by také oslabilo avarskou obranu v budoucnu. Frankové se však této možnosti rozhodli nevyužít a místo toho se vrátili domů. Vysvětlením by mohlo být, že avarské síly byly v této oblasti příliš silné na to, aby bylo francké vítězství snadné a bezbolestné, stejně tak to mohly být omezené cíle, které odradily Franky od útoku na tuto oblast. Mohla to být však i kombinace obou faktorů: Karel možná potřeboval šetřit síly pro náročný návrat domů a nechtěl riskovat ztráty v boji, který mohl vybojovat později a za výhodnějších podmínek. Vzhledem k blízkosti franckého tábora a avarských sídlišť je však velmi nápadné, že Frankové do této oblasti nepronikli již na podzim 791.

Franckou zastávku u Dunaje je tedy možné interpretovat jako jakési čekání na avarskou reakci, která mohla přinést rozhodující polní střetnutí. Vyčkávání by také naznačovalo, že Karel počítal, že k bitvě dojde. Jak moc na ní ale stavěl svou představu vítězství, není možné určit. Nakonec však na tuto možnost nedošlo a jeho pozornost se musela obrátit k dalším cílům tažení.

Měkké faktory ve vojenství

Dalším efektem, který však není prakticky postřehnutelný ani v archeologickém materiálu a ani v písemných pramenech, je sběr informací o Avarech a jejich území. Informace se sice mohly do Francké říše dostávat prostřednictvím kupců putujících do Panonie, nicméně pouze přítomnost franckého vojska mohla ukázat, jak se v nové bezpečnostní situaci zachovají níže postavení příslušníci avarské mocenské pyramidy, a jaká bude reakce celé avarské společnosti. Stejně tak antické

124 Martin Husár, „Ikonografické doklady jazdcov s kopijami a oštepami z územia avarského kaganátu“, *Studia Historica Nitriensia* 12 (2005): 32.

125 Jozef Zábajník, „Soziale Problematik der Gräberfelder des nordlichen und nordwestlichen Randgebietes des Awarischen Kaganats“, *Slovenská archeológia* XLIII, č. 2 (1995): 265–266.

itineráře, na které se mohl při plánování Karel spoléhat, byly až příliš staré na to, aby poskytly přesný obraz soudobé Panonie. Obchodníci také nemohli postihnout každý aspekt krajiny a její využití pro vedení válek (např. některé mobilizační prostory mohly zůstat zcela mimo záběr jejich vědomostí), a tak zůstalo získání přesných informací na bedrech účastníků francké výpravy. Jako v případě očekávání polního střetnutí však opět není možné rozhodnout, zda to skutečně byl jeden z Karlových cílů. Ke sběru informací nicméně docházelo v průběhu tažení přirozeně a zdá se pravděpodobné, že s ním Karel skutečně počítal, obzvláště proto, že si uvědomoval, že válka s Avary bude dlouhá.

Co se týče nehmátemelných výsledků vojenských akcí, pozornost si zaslouží i teorie Gábora Kisse o náboženském rozměru podzimní výpravy. Její hlavní problém nicméně představuje to, že Karel v Savarii nezanechal žádnou posádku, a tak nedošlo ke skutečnému „osvobození“ antického biskupského města. Další potíží spojenou s Kissovým návrhem je to, že Savaria ležela (a dodnes leží) na důležité křižovatce, a tak její ovládnutí dávalo smysl převážně z vojenského hlediska. Soft power a prestiž, která se nesla s bojem za křesťanskou věc sice není dobré příliš podceňovat, nicméně omezené možnosti dané časovou tísňí odsunují Karlovu snahu získat si slávu jako panovník šířící křesťanskou víru až na pozdější fázi avarských válek. Bez ohledu na to však hrála christianizace dobytých území ve francké strategii svou nezastupitelnou roli; v Sasku například sloužila jako jeden z nástrojů jak tuto oblast udržet pod kontrolou.¹²⁶ Vzhledem k rozloze kaganátu a nedostatku zdrojů na udržení Karpatské kotliny pouze vojenskou silou je pravděpodobné, že v Karlových dlouhodobých záměrech hrála evangelizační činnost podstatnou roli, což ostatně dosvědčují i výše zmíněné Alkuinovy dopisy.

Geografické faktory a cíle jednotlivých vojsk

V neposlední řadě je také důležité zvážit i geografický rozsah franckého tažení, který může jako v případě vyčkávání na soutoku Ráby a Dunaje objasnit některá francká rozhodnutí.

Co se týče armády operující na levém břehu Dunaje, její role byla pravděpodobně spíše krycí. Dobyla sice jednu z avarských pevností, což bylo zjevně franckým cílem, v momentě, kdy se Karlova pravobřežní armáda stočila směrem k Savarii, však levobřežní vojsko vyrazilo zpátky k domovu. Jeho úkolem tedy pravděpodobně bylo zničit zázemí kaganátu, které by mohlo být použito k obraně v dalších letech, a také krýt akce Karlova vojska na jih od řeky. Je sice obtížné určit politické postavení moravských a západoslovenských Slovanů vůči kaganátu, takřka jisté však je, že na rozdíl od Čechů nebyli franckými spojenci. Pokud by se je kaganovi podařilo získat na svou stranu (za předpokladu, že na jeho straně nebyli již před začátkem bojů), mohlo by jejich vojsko Franky buď přímo odříznout v Panonii, nebo jim alespoň ztížit ústup. Mohli také ohrozit zásobování po Dunaji, které bylo pro přežití franckého vojska klíčové. Levobřežní vojsko mohlo tomuto scénáři zabránit a jeho trase byla nejspíš zvolena s ohledem na tuto variantu.

To ale není jediný faktor, který je nutné zvážit. Podobně jako v případě Karlova vyčkávání u ústí Ráby se i zde nabízí dosud nezodpovězená otázka, kterou představuje avarské pohřebiště u Devínské Nové Vsi. To se nachází v oblasti Bratislavské brány, klíčového místa pro jakékoli vojsko táhnoucí podél Dunaje,

¹²⁶ Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 567.

protože obyvatelé této oblasti mohli snadno přerušit cestu vedoucí do vnitrozemí kaganátu. V Devínské Nové Vsi je stejně jako v Komárně doložena vysoká koncentrace avarských válečníků, na tamním pohřebišti v lokalitě Tehelna patřilo mezi jezdecké pohřby 94 hrobů z celkových 873,¹²⁷ i když některé z nich pocházejí i z ranějšího období.¹²⁸ Díky tomu je možné Devín považovat za jedno z míst, na kterých se mohlo shromáždit avarské vojsko, a v jehož okolí mohlo dojít k větším bojům. Prameny však neinformují o tom, že by zde skutečně došlo k boji, a tak je pravděpodobné, že jej jeho avarští obránci opustili a stáhli se dále na východ nebo na sever. Pokud by k tomuto ústupu ovšem nedošlo, mohli ohrožovat jednak levobřežní vojsko z týlu, a jednak zastavit zásobování po Dunaji. I to mohl být důvod, proč Frankové táhli ve dvou proudech po obou březích Dunaje. Tato fakta byla historiky dosud opomíjena, upozornil na ně jen Julius Vavák, který se kloní k podobnému závěru jako já.¹²⁹

Poněkud složitější je odhadnout, o co se pokoušelo vojsko vedené Karlem osobně. Zatímco pravobřežní armáda se vrátila domů po stejné trase, po níž do vpadla do Panonie, jižní uskupení se do Bavorska vrátilo přes Savarii. Je sice možné, že Karlovi šlo o získání Savarie jakožto symbolického místa, strategická logika nicméně ukazuje i další možné vysvětlení této trasy, čehož si povšiml již Richard Bowlus.¹³⁰

Savaria totiž představovala klíčovou křižovatkou cest na západním okraji kaganátu, což na rozdíl od ostatních badatelů správně ocenil již Alexander Avenarius.¹³¹ Její ovládnutí rozšířilo francké možnosti, které v oblasti měli, protože se po jejím získání nemuseli vracet do Bavorska podél Dunaje, ale mohli před protivníkem, který hrozil jejich odříznutím v oblasti mezi Bílými Karpaty a soutokem Ráby s Dunajem, uhnout na západ a domů se vrátit přes Vindobonu (dnešní Vídeň, Rakousko). V případě oslabení franckého vojska mohla tato možnost zachránit celou armádu před zkázou. Na podzim 791 k nejhorsšímu scénáři sice mohlo dojít jen obtížně díky levobřežnímu vojsku, v budoucích letech ovšem nemusely být vojenské akce vedeny s takovou silou.

Dalším důležitým faktorem je i vývoj v oblasti v pozdějších letech. Trojúhelník Vindobona – Carnuntum (dnešní Petronell-Carnuntum, Rakousko) – Savaria byl pro Franky velmi důležitým, jak dosvědčuje usidlování Avarů věrných Frankům právě v této oblasti.¹³² Právě díky Savarii na jeho jižním cípu je možné z této oblasti vést úder do celé Panonie a rozšiřovat tudy francký vliv, a tak je její ovládnutí klíčové pro ovládnutí celé západní části Karpatské kotliny. Frankové sice v této

127 József Szentpéteri, *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa Band I* (Budapest: Archäologisches Institut der DAW, 2002), 68, <https://arpad.abtk.hu/hu/e-konyvtar/szentpeteri-jozsef>.

128 Zábajník, „Soziale Problematik“, 265.

129 Július Vavák, „Slovanské hrady v Malých Karpatoch. Predveľkomoravské obdobie“, in *Malacky a okolie 14*, ed. Pavol Vrabec (Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky, 2021), 12.

130 Charles R. Bowlus, „Italia – Bavaria – Avaria: The Grand Strategy behind Charlemagne's Renovatio Imperii in the West“, in *Journal of Medieval Military History: Volume I*, ed. BERNARD S. BACHRACH, CLIFFORD J. ROGERS, a KELLY DeVRIES (Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2002), 57.

131 Avenarius, *Die Awaren*, 182.

132 Szöke, *The Carolingian Age*, 19–20.

oblasti nezanechali na podzim 791 žádné posádky, je však velmi pravděpodobné, že se do ní plánovali vrátit a buď klíčové body přímo obsadit, nebo jejich obranou a správou pověřit vhodného exponenta z řad místní elity. Zničení osídlení a rozvrácení tamního mobilizačního potenciálu bylo prvním krokem k ovládnutí tohoto strategicky důležitého prostoru.

Na rozdíl od oblasti Bratislavské brány a okolí dnešního Komárna se v této oblasti nachází jen velmi málo jezdeckých pohřbů, z čehož se zdá, že zajištění severozápadní hranice bylo jen velmi slabé.¹³³ Osídlení tohoto prostoru však poskytovalo Avarům možnost tento prostor kdykoli posílit, a tím také uzavřít cestu mezi Savarií a Dunajem, což by omezilo francké možnosti v této oblasti. I když se proto nabízely i lepší cíle z hlediska oslabování avarské moci, kvůli zajištění svobody manévrování v budoucnu bylo nutné zaměřit se i na tuto méně osídlenou oblast.

Tato interpretace nachází oporu i ve srovnání s franckými vojenskými akcemi v Sasku v sedmdesátých letech osmého století. I na tomto bojišti Karel dobyl nejprve důležitá opevnění Eresburg a později Syburg, zanechal na těchto místech posádky a na Syburgu nechal postavit kostel.¹³⁴ Na podzimní výpravě do Panonie k ničemu takovému nedošlo, ovšem na rozdíl od Savarie a Carnunta jsou obě saské pevnosti mnohem blíže francké hranici, a tak by zásobování a případné vyproštění posádek v Panonii představovalo mnohem větší logistický problém. Neosídlené pásmo na západní hranici kaganátu v tomto případě zafungovala přesně tak, jak mělo: ztížilo přístup Franků do Panonie. Neznamená to však, že se francká strategie v této oblasti příliš odlišovala od té použité v Sasku, jen došlo vlivem místních podmínek k její modifikaci.

Konečně Pipinova výprava byla zjevně zamýšlena jednak jako ozbrojená akce, která měla otevřít cestu do Panonie dobytím *uala*, a jednak jako klamný úder, který měl avarskou pozornost a prostředky odvrátit od Enže dále na jihovýchod.

Při hodnocení důsledků Pipinovy výpravy je nutné mít na paměti, že po stejné ose později směřovaly úderové vedené proti centru avarské moci organizované jím samotným a Vonomírem. Ani u jedné z těchto akcí se prameny nezmiňují o opětovném dobývání *uala*, takže je možné usuzovat, že jej Avari již nikdy neobsadili, čímž otevřeli Frankům cestu do nitra své říše. Malá výprava umožnila dosažení velkého úspěchu o několik let později a je možné, že i s touto možností Frankové počítali.

Dále je možné, že Pipinovým úkolem bylo donutit kagana svolat své vojsko, které by mohlo být méně ochotné nastoupit na obranu kaganátu o několik měsíců později (což je jedno z vysvětlení, proč nedošlo k žádnému otevřenému střetnutí s Avary), ovšem potvrzení této možnosti by vyžadovalo mnohem lepší zprávy o stavu avarské říše a kaganově moci.

Na závěr této kapitoly je tedy možné konstatovat, že Francké akce byly roku 791 řízeny na jihovýchodě záměrem odvést avarskou pozornost od bavorské hranice a otevřít cestu do Panonie; na Dunaji pak úmyslem zničit avarskou vojenskou infrastrukturu, a také oslabit avarskou vojenskou moc likvidací avarské válečnické

133 Ruttkayová, „K problematike osídlenia“, 194.

134 Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 435.

vrstvy. Mezi další cíle může být řazen sběr informací o Avarech a jejich kaganátu a také zisk prestiže z přechodného obsazení Savarie. Karel Veliký také nejspíš počítal s tím, že dojde k bitvě nebo sérii bitev, jak nasvědčuje jeho táboření u Dunaje. Při této příležitosti by mohl zničit avarské vojsko a usnadnit si další expanzi do oblasti v budoucnu. Naopak velmi malou roli hrálo v rámci francké strategie plenění a loupení a z časových důvodů Frankové nepočítali ani s proniknutím do centra kaganátu, protože to bylo příliš vzdálené na to, aby jej bylo možné v omezených časových podmínkách dosáhnout.

Konec jedné říše: Výpravy z let 795–796

Dosavadní interpretace bojových akcí

Údery proti centru avarské moci

Zatímco se průběh bojů z roku 791 těší ještě poměrně intenzivní pozornosti ze strany historiků, další francká tažení zůstávají spíše opomíjena. Málokterá práce se skutečně zabývá franckou motivací podniknout do neklidné Panonie dvě výpravy menšího rozsahu a autoři většiny publikací se většinou spokojí s konstatováním, že cílem obou tažení byl hrink a s ním i centrum avarské moci.

S touto interpretací počítá i pro Pipinovo tažení i Dušan Třeštík (za cíl Vonomírova nájezdu však považuje loupež avarského pokladu),¹³⁵ který však příliš nevysvětluje, co jej k vedle k tomuto závěru. Těžiště jeho práce sice leží jinde, a tak je toto opomenutí do jisté míry pochopitelné, francká politika v této oblasti si ale zaslouží podrobnější rozbor. Jakkoli je Třeštíkův názor správný v tom smyslu, že franckým cílem bylo skutečně se fyzicky dostat *do* hrinku, neobjasňuje *proč* se do něj chtěli dostat. To je přitom potřeba, protože samotným dobytím této pevnosti nebo jejím trvalým obsazením zjevně nebylo možné dosáhnout změny politické situace v Podunají. Dokládá to zejména Vonomírův nájezd, který nepřinesl výraznější změnu mocenských vztahů v této oblasti (snad kromě spojení s avarským tudunem, které rozebírám níže). Také Pipinova výprava dosáhla úspěchu tím, že v jejím průběhu došlo k vyjednávání s avarským vládcem, a ne pleněním hrinku. Třeštíkův závěr si proto zaslouží rozvést a upřesnit, o což se pokouším v další podkapitole své práce.

Loupežné výpravy

Druhou interpretací, která se v dosavadní literatuře objevuje, je představa Vonomírova a Pipinova tažení jako nájezdů, jejichž cílem nebylo nic jiného než získat poklad shromažďovaný v hrinku po dlouhá desetiletí trvání avarské moci. Nejspíš nejvýznamnějším zastáncem tohoto přístupu je Josef Deér,¹³⁶ v zásadě se k němu hlásí však i Rudolf Schieffer a Dieter Hägermann.¹³⁷ Na rozdíl od Schieffera a Hägermanna, kteří zcela opomněli svou domněnku podpořit důkazy, postavil Deér svůj hlavní argument na faktu, že se kagan Pipinovi nepoddal přímo v hrinku, ale v jeho okolí, a tak na tomto místě nemohl sídlit, což vylučuje jakýkoli politický cíl obou výprav. Francké tažení z tohoto důvodu musela být plánována s ohledem na něco zcela odlišného.

Hlavní protiargumenty proti tomuto výkladu jsem zmínil již v předchozí kapitole; Deérova interpretace se totiž příliš neliší od myšlenky, že i podzimní vpád do Panonie vedený Karlem Velikým osobně byl jen loupeživým nájezdem. Kořist v tomto případě byla mnohonásobně větší než případné zisky z plenění západní části kaganátu, v porovnání s výnosy francké ekonomiky však zřejmě představovala sice vítaný, ale nepřilíš významný příjem. V případě Vonomírovy výpravy umocňovaly

135 Třeštík, *Vznik*, 66.

136 Deér, „Karl der Große“, 365–366.

137 Schieffer, „Karl der Große“, 7; Hägermann, *Karel Veliký: Vládce západu*, 312.

zisk minimální náklady spojené s organizací tohoto nájezdu, v případě Pipinova pozdějšího – a také většího – tažení se však poměr nákladů a zisků znatelně vychýlil v neprospěch plenitelů. Jistá část pokladu sice v hrinku zůstala i po roce 795 (snad proto, že Vonomír neměl možnost ji odvézt), nedává ale smysl proč by měla být výprava vyslaná se záměrem získat zbývající cennosti tak velká. Vysvětlení je proto nutné hledat jinde.

Svou roli opět hraje i fakt, že francká strategie byla plánovaná dlouhodobě a nereagovala oportunisticky na možnosti, které se zrovna nabízely.¹³⁸ Zcela v souladu s touto myšlenkou bylo každé tažení připravováno velmi precizně Karlovými rádci, jejichž úkolem bylo nejen navrhovat trasu pochodu a cíle, ale také shromažďovat informace o protivníkově území.¹³⁹ Do tohoto rámce jen obtížně zapadá nájezd na nechráněný hrink, jakkoli výnosný podnik to nakonec mohl být.

Také to, že se kagan nepoddal přímo v hrinku nemusí hrát příliš velkou roli. Ostatně hrink je vyloženě uváděn jako kaganovo sídlo.¹⁴⁰ Proč se kagan rozhodl opustit hrink a vyjednávat v Pipinově táboře, není jasné, *De Pipini regis victoria avarica* nicméně naznačuje, že se tak avarský vládce rozhodl po naléhání jakéhosi Uigumera a své ženy s úmyslem zachránit alespoň zbytek své říše, který Frankové dosud nestihli vyplenit.¹⁴¹ Je proto možné, že se kagan snažil zabránit tomu, aby Frankové podruhé vyplenili hrink, protože to mohlo mít zcela katastrofální následky pro jeho postavení, jak ukáží dále. Posledním protiargumentem proti Deérově tvrzení je také to, že

Deérova představa franckých nájezdníků, kterým jde jen o avarský poklad, je proto podle mě mylná, i když touha po bohatství mohla mít při plánování těchto dvou tažení svou roli. Francká motivace však byla zjevně mnohem komplexnější a na jejím utváření se podílelo mnohem více faktorů.

Přehodnocení dosavadních interpretací

Část dosavadních historických prací zřejmě míří dobrým směrem, protože si uvědomují, že Frankové v letech 795–796 mířili na hrink a snažili se svými akcemi ovlivnit rozložení moci v kaganátu. Jejich závěry je ale nutné zpřesnit a konfrontovat s chronologií zpřesněnou v rámci omezených možností poskytovaných franckými letopisy a také některými fenomény vlastními avarské společnosti.

138 Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 632–634.

139 Bachrach, *Early Carolingian Warfare*, 202–207.

140 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39.

141 Godman, „De Pippini regis victoria Avarica“, 189.

795 – Slovan Vonomír a rovnováha sil

Při jakémkoli pokusu objasnit účel Vonomírova tažení proti Avarům je nutné mít neustále na zřeteli politickou situaci v kaganátu. V době, kdy se Vonomírovo vojsko vydalo na pochod, si avarská říše procházela těžkou vnitřní krizí, kterou zřejmě vyvolala kaganova neschopnost klást Frankům účinný odpor. Situace vygradovala ve vraždu vládnoucí dvojice hodnostářů, kteří jsou v pramenech titulováni jako kagan a jugur.¹⁴² Je také pravděpodobné, že Vonomír se svými muži směřoval do oblasti politického vakua a bezvládní, protože nový kagan je zmiňován až v souvislosti s avarskou kapitulací o rok později.

Není však možné říci, že toto vakuum bylo absolutní. Avarská společnost stále měla své elity a jen o několik měsíců později v jejím čele stál nový vládce sídlící v hrinku, což ukazuje, že centrum kaganátu stále fungovalo jako významný politický hráč i v rozpadající se říši. Křest tuduna pravděpodobně ovládajícího severozápad avarského území sice ukazuje, že se od centra začaly odtrhávat periferní oblasti, v okolí hrinku však stále ještě sídlila elita usilující o vládu nad celou Karpatskou kotlinou. Jakkoli mohla být roku 795 znesvářená a nejednotná, bylo jen otázkou času, kdy se ze středu této elity zrodí nový kagan, který obnoví pořádek, zvrátí nepříznivou situaci a obnoví avarskou obranu. V takovém případě by byly francké úspěchy z roku 791 anulovány a celá série výprav by mohla začít znovu.

Vonomírův nájezd mohl být pokusem tomuto scénáři zabránit, nebo alespoň jeho naplnění odsunout na pozdější dobu. Eliminace nejsilnějšího pretendenta na neobsazenou pozici kagana by prodloužila mocenský boj mezi ostatními zájemci, nicméně i narušení legitimity způsobené dobytím a vypleněním hrinku mohlo přinést své ovoce v podobě zachování statu quo, který vyhovoval Frankům.

Pochopitelně není možné opomenout ani teorii, že Vonomírova výprava měla pouze získat avarské bohatství. V karolinském strategii se takové loupežné výpravy sice příliš často neobjevují, zvláště proto, že kořist a tribut nebyly příliš vysoké,¹⁴³ velikost pokladu však naznačuje, že tuto možnost není jen možné jednoduše zavrhnout. I když tribut posbíraný v ostatních částech střední Evropy (zejména v Sasku, popř. také v Čechách) zjevně nebyl v porovnání se zisky celé francké ekonomiky příliš vysoký, patnáct vozů (každý z nich tažený čtyřmi voly) plných cenností, které popisují *Letopisy Northumbrijské*,¹⁴⁴ zřejmě představovalo nezanedbatelný obnos. Tento fakt obzvláště vynikne pokud bylo Vonomírovo vojsko menší než armády povoláné na ostatní výpravy, protože náklady na uspořádání nájezdu by byly zcela minimální ve srovnání se zisky. Dosáhnout tak výhodného poměru nebylo možné v jiných částech střední Evropy, kde ke kořistnickým výpravám nedocházelo, Panonie v tomto ohledu však představovala výjimku.

I když se tedy může zdát samozřejmým, že Frankům šlo o avarské zlato, a že Vonomírovým cílem nebylo nic většího než přinést do Karlovy pokladnice

142 Bartoňková et al., „Letopisy loršské většiny“, 41.

143 Bachrach, *Charlemagne's Early Campaigns*, 58–59.

144 Georg Waitz, „Ex Vetustis Annalibus Nordhumbranis Historiae Regum Anglorum et Dacorum Insertis“, in *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XIII* (Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1881), 155, [https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/(I)/mode/1up).

nezanedbatelné bohatství, nabízí se ještě jedna možná interpretace této loupeže. Cennosti uchovávané v hrinku mohly sloužit jako jeden ze základů legitimacy avarských vládců a francký nájezd mohl směřovat k podlomení právě tohoto pilíře soudržnosti v avarské společnosti. V mocenském systému, který je založen na cirkulaci bohatství prostřednictvím darů z politického centra na periferii, znamená odstrižení centra od jeho bohatství (nebo jeho zcizení) značné potíže pro udržení pořádku a stability. Důležitost cirkulujícího bohatství velmi dobře dokládá fakt, že jej Avari neukládali spolu se zesnulými do hrobů, ale nechávali jej dále v oběhu, čímž udržovalo stabilitu jejich společnosti.¹⁴⁵ Není sice možné určit, nakolik si byli Frankové této avarské slabiny vědomi, následný vývoj však ukazuje, že se avarští vládcové přesunuli z prostoru mezi Dunajem a Tisou do oblasti vymezené na severu Carnuntem a na jihu Savarií, kde byli blíže francké moci a bohatství. Důležitým poznatkem však zůstává, že kromě hmotného zisku mohli Frankové cílit i na úspěch v oblasti narušení soudržnosti avarské společnosti, k čemuž byla klíčová symbolická hodnota kaganova pokladu.

Svůj vliv na plánování Vonomírova nájezdu mohla mít také nutnost získat relevantní informace o vnitrozemí kaganátu. Hrink, který se nacházel v prostoru mezi Dunajem a Tisou, ležel až za hranicí Římské říše, nevedly k němu proto žádné starověké silnice a informace v antických pramenech byly útržkovité, pokud vůbec nějaké. I když Frankové mohli mít poměrně dobrou představu o geografii avarského vnitrozemí díky různým přeběhlíkům a vlastním zvědům, Vonomírova výprava tyto údaje mohla zpřesnit a zjistit některé detaily, které dříve zůstaly skryté. Mimo jiné mohla pomoci se zhodnocením stavu avarské společnosti a její obranyschopnosti, což mohlo usnadnit plánování Pipinovy výpravy z následujícího roku. Pokud by Avari dokázali Vonomírovi klást účinný odpor, mohly být další francké akce odsunuty na dobu, kdy se jich bude moci účastnit větší vojenská síla. Neschopnost zabránit franckému vyplenění hrinku však ukázala, že i s menšími silami je v Panonii možné dosáhnout značného úspěchu, což usměřilo další francké útoky.

Jako jedna z možností se nabízí i interpretace Vonomírova nájezdu jako akce na podporu avarského tuduna. Vzhledem k tomu, že se tento anonymní avarský tudun rozhodl přijmout křest a franckou svrchovanost ve stejném roce, kdy došlo k Vonomírově nájezdu, se nabízí možnost, že franckým záměrem bylo vojensky podpořit tohoto nového spojence.

Veškeré snahy obhájit tuto interpretaci však narážejí na až příliš nejasnou chronologii obou událostí. Zatímco avarské poselstvo dorazilo ke Karlu Velikému někdy na podzim, Vonomírovo tažení je blíže nedatovatelné. Pokud by ale skutečně navazovalo na tudunovu diplomatickou aktivitu, musel by se rozkaz k zahájení tažení nejprve dostat ze Saska do Itálie, kde by bylo následně potřeba připravit vojsko a zásoby, a to vše ve velmi pokročilé roční době. Zprávy se sice mohly šířit velmi rychle, což dokazuje dopis Karla Velikého Farstradě, ve kterém informuje o synově úspěchu jen o několik málo týdnů po dobytí *uala*, příprava nájezdu do prakticky neznámého prostředí uprostřed podzimu by však představovala velký organizační problém.

145 Gergely Szenthe, „The ‚Late Avar Reform‘ and the ‚Long Eighth Century‘: A Tale of the Hesitation Between Structural Transformation and the Persistent Nomadic Traditions (7th to 9th Century AD)“, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 70 (2019): 237, <https://doi.org/10.1556/072.2019.70.1.8>.

Neznamená to sice, že k Vonomírově akci nedošlo na podzim, vzhledem k francké neochotě vydávat se na neznámá území a tendenci pečlivě připravovat veškerá tažení, se tato možnost ale nezdá příliš pravděpodobnou. Na místě je také otázka, proč na pomoc tudunovi sídlícímu na severozápadě říše vyrazilo vojsko z Itálie, a ne z Bavorska, odkud to bylo na severozápad kaganátu blíže. Je také vhodné se zamyslet nad tím, zda nebyla chronologie obrácená, tedy že v průběhu občanské války se tudun dostal do bojů s centrem kaganátu usilujícím o obnovu celistvosti říše, které odvedly tamní vojsko pryč od hrinku, což umožnilo Frankům velmi snadno proniknout takto hluboko. Tudun se následně na základě franckého úspěchu mohl přiklonit k plánu vyhledat garanci vlastního postavení u Franků. Taková poslušnost událostí nejen posouvá francký nájezd na léto, tradiční čas pořádání tažení, ale také vysvětluje motivaci a možnosti jednotlivých aktérů.

Tento výklad se kvůli výše uvedeným argumentům zdá být spíše nepravděpodobným. Do jisté míry míří správným směrem, Frankové se skutečně pokoušeli ovlivňovat vnitřní boje mezi jednotlivými avarskými vůdci, realizace těchto záměrů však vypadala poněkud jinak než podle tohoto vysvětlení.

Případ Vonomírova nájezdu je proto možné uzavřít konstatováním, že jeho cíle byly v porovnání s ostatními franckými taženími spíše omezené. Patřilo mezi ně zřejmě zachování nebo posílení politického chaosu, který tou dobou v kaganátu panoval, a sběr informací o krajině mezi Tiskou a Dunajem a jejím možném vojenském využití. Svou roli pravděpodobně sehrála i francká touha po avarském bohatství, ta však nebyla jedinou motivací, která je nakonec vedla k vyslání dalšího vojska do Panonie.

796 – Pipinův coup de grâce

Jen rok po Vonomírově úspěšném tažení přišel další francký úder, jehož cíle se však poněkud lišily od předchozího tažení. Svědčí pro to zejména účast samotného Pipina, který vedl jednání s nově zvoleným kaganem, a to jménem svého otce Karla. Je sice fakt, že na konci tažení Frankové podruhé vyplenili hrink a odvezli odtud zbývající část pokladu, což prameny neopomněly zmínit, pokud by ale cílem bylo pouze zmocnit se avarského bohatství, výpravu by nemusel vést Pipin. Kralevicova přítomnost nasvědčuje, že francké záměry byly mnohem dalekosáhlejší, a že se týkaly politické situace v Karpatské kotlině.

Ve vztahu k Pipinově výpravě si proto zaslouží pozornost i případ avarského tuduna, který se roku 796 i se svým lidem poddal králi Karlovi. Načasování výpravy mohlo být ovlivněno událostmi na severozápadě kaganátu, odkud tento tudun pravděpodobně pocházel, a to hned několika způsoby.

Prvním z nich je, že záměrem vojska vyslaného z Bavorska bylo potrestat jeho zradu, nicméně tato možnost není příliš pravděpodobná, protože v takovém případě by jistě byla v pramenech popsána podrobněji než jen jedinou krátkou zmínkou. Odplata za porušení dohody s Franky či vzpouru se v *Letopisech království Franků* objevuje například v souvislosti s taženími proti slovanskému knížeti Ljudevitovi¹⁴⁶ a není důvod, proč by měla chybět v Panonii. Dalším protiargumentem je, že záhadný trest mohl být i zcela jiné povahy. Mohlo se jednat

146 Dagmar Bartoňková et al., ed., „Letopisy království Franků“, in *Magnae Moraviae Fontes Historici I* (Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966), 47.

například o smrt v boji, vraždu nebo úmrtí v důsledku nemoci. Svou roli hraje i časová posloupnost, protože tudun mohl zradit až v momentě, kdy přijal křest, což bylo někdy roku 796. I pokud by k tomuto křtu došlo na jaře, měl by jen několik měsíců na to změnit stranu před začátkem Pipinova tažení, což se s ohledem na přítomnost a velikost francké moci (jež byla demonstrována předchozího roku beztravným vyplněním hrinku) nezdá jako příliš pravděpodobné. Zradu je proto nutné datovat do doby, kdy francké působení v Panonii nebylo tak citelné, tedy po někdy po rok 797. Kvůli všem těmto faktorům nebyla podle mě Pipinova výprava koncipována jako odplata tudunovu zradu.

Druhý možný způsob představuje zásah v kaganátu ve prospěch franckého exponenta. Ten přirozeně stál proti novému kaganovi, jehož cílem bylo sjednotit rozpadající se říši. Pipinův zásah na jihovýchodě mohl odlákat kaganovu pozornost od odtrženého území, což mohlo tudunovi poskytnout dostatek času na upevnění jeho mocenské pozice.

K přesnějšímu zhodnocení této možnosti by byla potřeba přesnější chronologie, protože francké letopisy poskytují pouze obecné vřechení jednotlivých událostí. Umožňují však takovou rekonstrukci, která počítá s tím, že po navázání prvního diplomatického kontaktu s Franky ve druhé polovině roku 795 se tudun stal nepřitelem nového kagana, a že ten připravoval na jaro nebo léto 796 vojenské akce proti odtrženému severozápadu. Poté, co Pipin zabránil jejich realizaci, se mohl tudun bezpečně odebrat ke Karlu Velikému, v jehož společnosti byl pokřtěn. Tato cesta přitom nebyla dříve možná, protože tudunova nepřítomnost by znamenala značné oslabení jeho domény v případě, že by došlo na kaganovu odvetnou akci.

Tato chronologie také vylučuje výše uvedenou interpretaci, že Bavoři účastníci se vojenských akcí roku 796 měli za cíl potrestat tudunovu zradu, a že do Panonie táhli podél Dunaje. Zároveň také naznačuje, že jedním z cílů (či spíše minimalistickým celkovým cílem) franckého tažení bylo ohrozit kagana tak, aby se nemohl soustředit na boj proti exponentovi francké moci, jímž byl tudun ovládací severozápadní část kaganátu.

Francké plány však mohly být toho roku i mnohem ambicióznější. Karel, na jehož popud byla výprava zorganizována,¹⁴⁷ pravděpodobně zamýšlel Avarům zasadit poslední úder, který by jejich říši přivedl pod franckou svrchovanost. Odpovídala by tomu ostatně i velikost nasazených sil, kterou Auguste Contamine odhaduje na 15 000 mužů, což je vzhledem k účasti Bavorů zřejmě více než na předešlém tažení.¹⁴⁸

Za normálních okolností by se pochopitelně o riskantní tah – Karpatská kotlina byla dostatečně prostorná na to, aby se nový kagan mohl stáhnout dále na východ a odtud organizovat odpor proti franckým výbojům. Útok na hrink také nemusel přinést očekávaný výsledek, zvláště pokud byla kaganova mocenská základna dostatečně silná na to, aby tuto symbolickou porážku vydržela. Její odolnost paradoxně zvyšoval Vonomírův úspěch z předešlého roku – ztráta zbytku bohatství uloženého v hrinku by nebyla tak bolestivá jako předešlé plenění, centrum avarské

147 Bartoňková et al., „Letopisy zvané Einhardovy“, 39; Bartoňková et al., „Letopisy loršské většiny“, 41.

148 Philippe Contamine, *Válka ve středověku* (Praha: Argo, 2004), 40.

moci se mohlo přesunout mimo francký dosah a bohatství mohly nahradit některé ostatní ukazatele kaganovy legitimacy. Válka se tak mohla táhnout i v dalších letech a Avari mohli své ztracené pozice získat zpět, zvláště proto, že Frankové nezanechávali v Panonii své posádky.

Na stranu druhou, avarská říše se hroutila. Na severozápadě se od ní odtrhlo území ovládané neznámým tudunem, společnost se nacházela ve stavu hluboké krize a odlehlejší části kaganátu (zejména oblast Transylvánie) mohly využít své izolované polohy a rovněž usilovat o větší samostatnost. Kaganova moc byla podle všeho jen slabá a lepší vyhlídky na uchování si postavení nabízela spíše spolupráce s Franky než odpor proti nim.

Francký plán na ušetření posledního úderu tedy s ohledem na stav jejich protivníka není příliš nepravděpodobný. Navíc ani ty záměry, které se dají tušit u předchozích výprav, nejsou v případě tažení z roku 796 patrné. Sběr informací nebyl potřeba, protože touto oblastí protáhl již předešlého roku Vonomír a větší opevnění v této oblasti chyběla. V úvahu přichází snad jen pokus o šíření křesťanství (pro což svědčí následné svolání církevní synody na březích Dunaje), to však bylo možné pouze pokud by se francké moci poddal samotný kagan.

I v případě, že by se nepodařilo dobýt hrink, mohla Pipinova kampaň velmi pomoci franckým zájmům ve středním Podunají. Tažení by zcela jistě odvedlo kaganovu pozornost od snahy o sjednocení nyní již rozpadající se říše a konsolidace jeho mocenské základny, o něco větší francký úspěch by pak mohl za příhodných podmínek vést k jeho sesazení a opětovnému roztočení kruhu násilí a rozbrojů v avarské společnosti. Při plánování si tedy Frankové mohli vytyčit dvojici cílů – minimalistický a maximalistický. Oba však sdílely politický základ a záměr ovlivnit politickou situaci. Touha po kořisti byla při plánování Pipinovy kampaně zcela minimálním faktorem.

Poznámka k dlouhodobé francké strategii a její proměně

Na tomto místě, po analýze všech franckých výprav z let 791–796, je na místě pokusit se alespoň krátce zhodnotit vývoj franckého strategického myšlení ve vztahu k Avarům a Podunají. Svého původního cíle, tedy připojení území Avarského kaganátu ke své říši a jeho christianizaci, dosáhl Karel Veliký až pět let poté, od okamžiku kdy své plány začal realizovat.

Prostředky, které využil při naplňování svých záměrů, se však poněkud lišily od jeho původních představ: i když Frankové své protivníky porazili sérií tažení a postupným oslabováním jejich říše, podoba této série se lišila od prvotní koncepce. Základnou pro pozdější (a závěrečné) výpravy se stala severní Itálie, která převzala svou klíčovou roli od Bavorska. Také velikost armád, které se těchto výprav účastnily, byla menší. Nakonec ani cílem jednotlivých výprav nebylo ani tak ničení obranyschopnosti kaganátu jako spíše útoky na politická centra a ovlivňování politické situace v kaganátu. Na stranu druhou, Frankové se stále drželi osvědčených cest do Panonie, jejich armády táhly po starých římských silnicích a i když s některými faktory možná nepočítali, v obecné rovině se drželi svého dlouhodobého plánu. Schéma původní strategie tedy fungovalo, i když si politické okolnosti vyžádaly její úpravy.

Závěr

Vzhledem k nepříliš velké pozornosti, které se avarským válkám v dosavadním historickém bádání dostalo, jsem si ve své práci vytkl za cíl analyzovat vojenskou stránku tohoto konfliktu a pokusit se najít odpověď na otázku jakých cílů se snažili Frankové dosáhnout na jednotlivých taženích, které se odehrály mezi roky 791 a 796. Bližší pochopení této problematiky může mít velký přínos pro výzkum raně karolinského vojenství, protože avarské války představují jedinečnou případovou studii, v jejímž průběhu došlo k několika velmi pozoruhodným událostem, které podrobily francké vojenské umění obtížné zkoušce. Není to však jediné uplatnění tohoto výzkumu – prospěšný může být i pro poznání mechanismů, které vedly k zániku Avarského kaganátu.

Svůj záměr v oblasti výzkumu francko-avarského konfliktu jsem popsal v úvodu této práce společně s metodami, jež jsem při svém výzkumu použil, a stavem dosavadního poznání. Mezi mé metody patřila interpretace a komparace písemných pramenů a skloubení jejich (na některých místech) zmatených nebo protichůdných svědectví, porovnání trasy franckého tažení a sídelní struktury avarského kaganátu a v neposlední řadě také vyhledávání analogií mezi dalšími raně karolinskými válkami. Ve vztahu k dosavadní literatuře jsem došel k závěru, že analýzy, které poskytuje, nejsou příliš hluboké, a místo rozboru vojenských akcí se autoři odborných publikací soustředí spíše na popis událostí předcházejících rozpadu avarské říše. Několik prací (zejména Avenariova, Bowlusova nebo Kissova¹⁴⁹) sice přináší i podrobnější rozbor bojů a franckých plánů, ten se však většinou soustředí jen na jediný aspekt dobového vojenství. Ostatně i proto vznikla má práce.

Ve druhé kapitole jsem stručně popsal průběh nejprve politické krize a posléze otevřené války mezi Franky a Avary. Tento popis jsem ohraničil léty 782 a 796, a to ze dvou důvodů. Zaprvé, události, ke kterým na franckém východním pomezí došlo před dvojicí výprav z roku 791 mohou objasnit některé rysy franckého strategického myšlení. Zadruhé, po roce 796 se povaha konfliktu mění a franckou snahu dobýt území kaganátu nahrazuje úsilí toto území udržet a uspořádat na něm poměry podle vlastních představ. Ruku v ruce s tím jde i změna franckého přístupu k podunajské politice.

Třetí kapitolu své práce jsem rozdělil na dvě části. První z nich se věnovala dvojici výprav z roku 791, druhá pak závěrečným bojům proběhlým v letech 795–796. V obou částech jsem nejprve rozebral závěry historiků a následně představil svou vlastní analýzu a závěry, které na na tomto místě shrnu. Ke své analýze jsem připojil i poznámku k dlouhodobé francké strategii proti kaganátu, jejíž shrnutí zde rovněž uvedu.

Chronologicky první franckou výpravu, která pronikla hlouběji na avarské území s cílem přispět k připojení kaganátu ke karolinské říši, vedl Karlův syn Pipin a směřovala ze severní Itálie. V jejím průběhu došlo k vyplenění jedné avarské pevnosti nazývané v pramenech *ualum* a po dosažení tohoto úspěchu se francké vojsko opět stáhlo. Cílem tohoto tažení bylo podle mě otevřít cestu z Itálie do

149 Avenarius, *Die Awaren*; Bowlus, „Warfare and Society“; Kiss, „Eine vergessene Episode“.

vnitrozemí kaganátu a také odvést avarskou pozornost od hlavního náporu, který přišel o několik týdnů později na Dunaji, čemuž nasvědčuje rychlé stažení po dobytí jen jednoho většího opevnění. Pozornost si také zaslouží, že výpravě velel právě Pipin, a tak je možné, že jedním z vedlejších cílů bylo naučit královici vést vojsko, což navrhuje Béla Szóke. Vzhledem ke strategickým možnostem, které tento nájezd otevíral, však není možné hovořit jen o této možnosti.

Koncepce hlavního franckého úderu, který přišel na začátku podzimu téhož roku, pak stavěla na podobných základech, v některých detailech se však přeci jen lišila. Cílem dvou franckých armád operujících v Podunají bylo dobýt avarská opevnění postavená podél římských silnic a cestou také zničit civilní a vojenskou infrastrukturu, která v následujících letech mohla přispět k avarské obraně. To dosvědčuje zvláště Karlova trasa, která kopíruje římské cesty a také důraz, který francká politika kladla na území mezi Carnuntem a Savarií, kudy táhlo královské vojsko na podzim 791. Karel Veliký zřejmě počítal s tím, že válka proti Avarům bude vyžadovat sérii po sobě jdoucích tažení a podzimní kampaň měla pouze zahajující charakter. Svou roli na průběhu výpravy mohl mít i záměr svést s Avary polní bitvu v prostoru dnešního Komárna, který by vysvětlil francké vyčkávání na soutoku Ráby a Dunaje. Co se týče cílů jednotlivých franckých vojsk, levobřežní armáda podle všeho plnila krycí funkci armádě pohybující se na dunajském pravobřeží, která nesla největší tíhu bojů.

Další tažení, nebo spíše nájezd, se uskutečnil až o čtyři roky později, roku 795. Vedl jej jinak neznámý Slovan Vonomír a směřoval ze severní Itálie do prostoru mezi Dunajem a Tisou, kde se nacházelo mocenské centrum kaganátu a také poklad uložený v hrinku. Díky chaosu, který tou dobou v kaganátu panoval, se Frankům podařilo proniknout hluboko na avarské území, vyplenit hrink a větší část v něm uložených cenností odvést domů. Oproti ostatním výpravám byly cíle tohoto nájezdu spíše skromné, stejně jako v ostatních případech se však neomezovaly na pouhé plenění a krádež avarského bohatství. Francké záměry se i v tomto případě týkaly ovlivnění politické situace v Karpatské kotlině; snaha dobýt politické centrum avarské říše byla zjevně motivována zachováním nebo prohloubením politické krize, která zachvátila Karpatskou kotlinu jen nedlouho předtím. Útok na politické centrum a zisk pokladu, který byl důležitý pro kaganovu legitimitu, je obtížné vykládat jinak. Svou roli pochopitelně mohla hrát i hodnota cenností později využitých jako dary církvi a ostatním evropským panovníkům, nicméně ta byla spíše vedlejší.

Nakonec Pipinovo tažení z roku 796, jemuž se podařilo definitivně alespoň de iure připojit avarské území k Francké říši, mělo za cíl buď přímo konečnou porážku Avarů, nebo v případě komplikací oslabit pozici nového kagana a odvést jeho pozornost a zdroje od plánu na obnovu centrální moci v celé Karpatské kotlině. Případ tuduna, který téhož roku přijal křest (k němuž se však zavázal již předchozího roku prostřednictvím poselstva vyslaného za Karlem Velikým do Saska), ukazuje, že se kaganát začal v této době rozpadat. Pokud by nový kagan nebyl zastaven, mohl tento proces zvrátit, posílit svou pozici a obnovit obranyschopnost kaganátu na takové úrovni, že by francké snažení muselo začínat tam, kde o pět let dříve začalo.

V konečném důsledku se všechny čtyři popisované a analyzované výpravy snažily dosáhnout konkrétního účinku v oblasti politiky a strategie, ať už postupným

vyčerpáním protivníka a rozšiřováním strategických možností v rané fázi konfliktu nebo uchováním příznivého stavu a snahou donutit oslabeného soupeře poddat se francké vůli v jeho konečném stádiu. Mým dalším závěrem je, že navzdory přesvědčení některých autorů se na nich touha po kořisti podepisovala jen málo, nebo vůbec. Vzhledem k proměnám celkové situace říše Karla Velikého se prostředky a rozsah franckých výprav sice lišily, koncepce, která je zastřešovala, však zůstala v zásadě stejná: oslabovat protivníka útoky na jeho vojenskou a politickou moc, přičemž poslední úder přinese jeho konečnou kapitulaci.

Tyto výsledky si zaslouží podrobnější srovnání s ostatními vojenskými výpravami, které Frankové vedli, a stejně tak i s dalšími taženími, které do Panonie směřovaly v letech 797–822. To vše je ale téma pro další, rozsáhlejší výzkum.

Bibliografie

Prameny

- Bartoňková, Dagmar, Zdeněk Masařík, Lubomír Havlík, a Radoslav Večerka, ed. „Letopisy alamanské". In *Magnae Moraviae Fontes Historici I*, 33. Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- , ed. „Letopisy království Franků". In *Magnae Moraviae Fontes Historici I*, 42–52. Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- , ed. „Letopisy loršské větší". In *Magnae Moraviae Fontes Historici I*, 40–41. Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- , ed. „Letopisy zvané Einhardovy". In *Magnae Moraviae Fontes Historici I*, 38–39. Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- , ed. „Metské letopisy starší". In *Magnae Moraviae Fontes Historici I*, 53–59. Praha, Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- Dümmler, Ernst, ed. „Alciuini epistolae. 99." In *Epistolae Karolini aevi (II)*, 143–44. Berolini: Apud Weidmannos, 1895.
[https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up).
- , ed. „Alciuini epistolae. 107." In *Epistolae Karolini aevi (II)*, 153–54. Berolini: Apud Weidmannos, 1895.
[https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up).
- , ed. „Alciuini epistolae. 110." In *Epistolae Karolini aevi (II)*, 157–58. Berolini: Apud Weidmannos, 1895.
[https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up).
- , ed. „Alciuini epistolae. 112." In *Epistolae Karolini aevi (II)*, 162–63. Berolini: Apud Weidmannos, 1895.
[https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up).
- , ed. „Alciuini epistolae. 118." In *Epistolae Karolini aevi (II)*, 162–63. Berolini: Apud Weidmannos, 1895.
[https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/\(II\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_epp_4/index.htm#page/(II)/mode/1up).
- Einhard. *-a neuniknout budoucímu věku [Vita Caroli Magni: život a doba Karla Velikého]*. Přeložil Petr Daniš. Praha: Set out, 1999.
- Godman, Peter, ed. „De Pippini regis victoria Avarica", 188–89. Norman Oak: University of Oklahoma Press, 1985.
- Halsted, Chris. „The Greater Annals of St. Gall: Introduction, Translation, and Notes". *Leeds Medieval Studies* 3 (2023) (25–57).
<https://doi.org/10.57686/256204/30>.
- Kurze, Friedrich, ed. „Annales fuldenses I". In *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis*, 1–28. Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1891.
[https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/\(1\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/(1)/mode/1up).
- . „Annales regni Francorum". In *Annales regni Francorum inde a. 741 usque ad 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi*.

Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1895.
[https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_6/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_6/index.htm#page/(I)/mode/1up).

Simson, Bernhard de. *Annales Metenses Priores*. Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1905.

[https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_7/index.htm#page/(I)/mode/1up).

Waitz, Georg, ed. „Annales Sithienses”. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XIII*, 34–38. Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1881. [https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/(I)/mode/1up).

———. „Ex Vetustis Annalibus Nordhumbranis Historiae Regum Anglorum et Dacorum Insetis”. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XIII*, 154–56. Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, 1881. [https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/\(I\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_ss_13/index.htm#page/(I)/mode/1up).

Sekundární literatura

Avenarius, Alexander. *Die Awaren in Europa*. Amsterdam, Bratislava: A. M. Hakkert, Veda, 1974.

Bachrach, Bernard S. *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001.

———. „Charlemagne’s Cavalry: Myth and Reality”. *Military Affairs* XLVII, č. 4 (1983): 181–187. <https://doi.org/10.2307/1987857>.

———. *Charlemagne’s Early Campaigns (768-777): A Diplomatic and Military Analysis*. Leiden, Boston: Brill, 2013.

Bede, Ilona. „The Status of Horses in Late Avar-Period Society in the Carpathian Basin”. In *The very beginning of Europe? Cultural and Social Dimensions of Early-Medieval Migration and Colonisation (5th-8th century)*, editoval Rica Annaert, Koen De Groote, Yann Hollevoet, Frans Theuws, Dries Tys, a Laurent Verslype, 41–49. Brussels: Agentschap Onroerend Erfgoed, 2012.

Berg-Hobohm, Stefanie, Peter Ettel, Eva Leithold, Lukas Werther, a Christoph Zielhofer. „Prolog”. In *Großbaustelle 793. Das Kanalprojekt Karls des Großen zwischen Rhein und Donau*, editoval Peter Ettel, Falko Daim, Stefanie Berg-Hobohm, Lukas Werther, a Christoph Zielhofer, IX–X. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2014.

Bowlus, Charles R. „Carolingian military hegemony in the Carpathian Basin 791–907”. In *Karl der Große und das Erbe der Kulturen*, editoval Franz-Reiner Erkens, 153–58. Berlin: Akademie Verlag, 2001.

———. *Franks, Moravians, and Magyars: the struggle for the middle Danube; 788–907*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1995.

———. „Italia – Bavaria – Avaria: The Grand Strategy behind Charlemagne’s Renovatio Imperii in the West”. In *Journal of Medieval Military History: Volume I*, editoval BERNARD S. BACHRACH, CLIFFORD J. ROGERS, a KELLY DeVRIES, 43–60. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2002.

———. „Warfare and Society in the Carolingian Ostmark”. *Austrian History Yearbook* 14 (1978): 3–26.

- Budinský-Krička, Vojtěch. „Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tòni na Slovensku“. *Slovenská archeológia* IV, č. 1 (1956): 5–131.
- Contamine, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004.
- Červinka, Inocenc L. „Avarské „hryny“ na Dunaji“. *Časopis Moravského musea zemského* 17–19 (1921 1920): 189–200.
- Čilinská, Zlata. *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966.
- Deér, Josef. „Karl der Große und der Untergang des Awarenreiches“. In *Karl der Grosse. Lebenswerk und Nachleben Teilband 1*, editoval Helmut Beumann a Wolfgang Braunfels, 719–790. Düsseldorf: Schwann, 1965.
- Galatík, Vlastimil. „Termín „strategie“ a jeho vývoj“. In *Vojenská strategie*, editoval Vlastimil Galatík, Antonín Krásný, a Karel Zetocha, 10–18. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008.
- Gillmor, Carroll. „The 791 Equine Epidemic and its Impact on Charlemagne’s Army“. In *Journal of Medieval Military History: Volume III*, editoval Kelly DeVries a Clifford J. Rogers, 23–45. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2005.
- Gruen, Erich S. „Review of The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century A.D. to the Third“. *The Journal of Interdisciplinary History* 8, č. 3 (1978): 563–66. <https://doi.org/10.2307/202923>.
- Hägermann, Dieter. *Karel Veliký: Vládce západu*. Prostor, 2002.
- Hammer, Carl I. „In the Field with Charlemagne, 791“. In *Journal of Medieval Military History: Volume XVI*, editoval John France, Kelly DeVries, a Clifford J. Rogers, 1–16. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2018.
- Herold, Hajnalka. „Settlements of the Avar Khaganate“. *Antaeus*, č. 35–36 (2018): 187–203.
- Husár, Martin. „Ikonografické doklady jazdcov s kopijami a oštepami z územia avarského kaganátu“. *Studia Historica Nitriensia* 12 (2005): 29–41.
- Kiss, Gábor. „Eine vergessene Episode des Awarfeldzuges von Karl dem Großen 791. Was hat Karl der Große in Savaria gesucht und gefunden?“ In *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte. Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*, editoval Jörg Drauschke, Ewald Kislinger, Karin Kühtreiber, Thomas Kühtreiber, a Gabriele Scharrer-Liška, 215–22. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2018.
- Lamparská, Miroslava. „Územná správa Veľkej Moravy na príklade analýzy relácie Notkera zo St. Gallen“. *Nové historické rozhľady* 6, č. 2 (2016): 41–51.
- Luttwak, Edward N. *The grand strategy of the Roman Empire from the first century A.D. to the third*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1976.
- Macháček, Jiří, Margit Berner, Petr Dresler, Sylva Drtikolová Kaupová, Renáta Přichystalová, a Vladimír Sládek. „Arms-bearers in separate graves from Great Moravia and the emergence of the Early Medieval military-aristocratic organization in East-Central Europe“. *Praehistorische Zeitschrift* 96, č. 1 (2021): 248–85. <https://doi.org/10.1515/pz-2021-0020>.

- Měřinský, Zdeněk. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I*. Praha: Libri, 2002.
- . *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha: Libri, 2006.
- Odler, Martin. „Avarské sídliská v strednej Európe: problémová bilancia“. *Studia Mediaevalia Pragensia* 11 (2012): 17–96.
- Pohl, Walter. „Pippin and the Avars“. In *Spes Italiae. Il regno di Pipino, i Carolingi e l'Italia (781-810)*, editoval Francesco Borri a Giuseppe Albertoni, 99–109. Turnhout: Brepols Publishers, 2023.
- . *The Avars: A Steppe Empire in Central Europe 567-822*. Ithaca, London: Cornell University Press, 2018.
- Polek, Krzysztof. *Frankowie a ziemie nad środkowym Dunajem: przemiany polityczne i etniczne w okresie merowińskim i wczesnokarolińskim (do początku IX w.)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007. <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/handle/11716/2074>.
- Ruttkayová, Jaroslava. „K problematike osídlenia severozápadného pomedzia avarského kaganátu v 7.–8. stor.“ In *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku*, editoval Zlata Čilinská, 185–218. Nitra: Archeologický ústav SAV, 1991.
- Schieffer, Rudolf. „Karl der Große - Intentionen und Wirkungen“. In *Karl der Große und das Erbe der Kulturen*, editoval Franz-Reiner Erkens, 3–16. Berlin: Akademie Verlag, 2001.
- Steinhübel, Ján. *Nitrianske kniežatstvo*. Bratislava: Rak, 2004.
- Stellner, František. *Úvod do studia historie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023.
- Szente, Gergely. „The ‚Late Avar Reform‘ and the ‚Long Eighth Century‘: A Tale of the Hesitation Between Structural Transformation and the Persistent Nomadic Traditions (7th to 9th Century AD)“. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 70 (2019): 215–50. <https://doi.org/10.1556/072.2019.70.1.8>.
- Szentpéteri, József. *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa Band I*. Budapest: Archäologisches Institut der DAW, 2002. <https://arpad.abtk.hu/hu/e-konyvtar/szentpeteri-jozsef>.
- Szőke, Béla Miklós. „Die Donau und die Letzten Tage des Awarischen Khaganats“. In *Ten thousand years along the Middle Danube: life and early communities from Prehistory to History*, editoval Gyöngyi Kovács a Gabriella Kulcsár, 265–94. Budapest: Archaeolingua, 2011.
- . *Die Karolingerzeit in Pannonien*. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 2021.
- . *The Carolingian Age in the Carpathian Basin*. Budapest: Hungarian National Museum, 2014.
- Trugly, Sándor. „Komárom mint késő avar hatalmi központ – Vajon hol lehettek a griffes-indások egykori keleti szállásterületei?“ In *Hatalmi központok az Avar Kaganátusban*, editoval Balogh Csilla, József Szentpéteri, a Erika Wicker, 197–210. Kecskemét: Katona József Museum of Kecskemét, 2019.

- Třeščík, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
- . *Vznik Velké Moravy*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- Vavák, Július. „Slovanské hrady v Malých Karpatoch. Predveľkomoravské obdobie". In *Malacky a okolie 14*, editoval Pavol Vrabec. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky, 2021.
- Wells, C. M. „Review of The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century A.D. to the Third". *The American Journal of Philology* 99, č. 4 (1978): 527–29. <https://doi.org/10.2307/293904>.
- Werther, Lukas, Jinty Nelson, Franz Herzig, Johannes Schmidt, Stefanie Berg, Peter Ettl, Sven Linzen, a Christoph Zielhofer. „792 or 793? Charlemagne’s canal project: craft, nature and memory". *Early Medieval Europe* 28, č. 3 (2020): 444–65. <https://doi.org/10.1111/emed.12422>.
- Wightman, Edith Mary. „Review of The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A. D. to the Third". *Phoenix* 32, č. 2 (1978): 174–79. <https://doi.org/10.2307/1087478>.
- Zábojník, Jozef. „Soziale Problematik der Gräberfelder des nordlichen und nordwestlichen Randgebietes des Awarischen Kaganats". *Slovenská archeológia* XLIII, č. 2 (1995): 205–336.

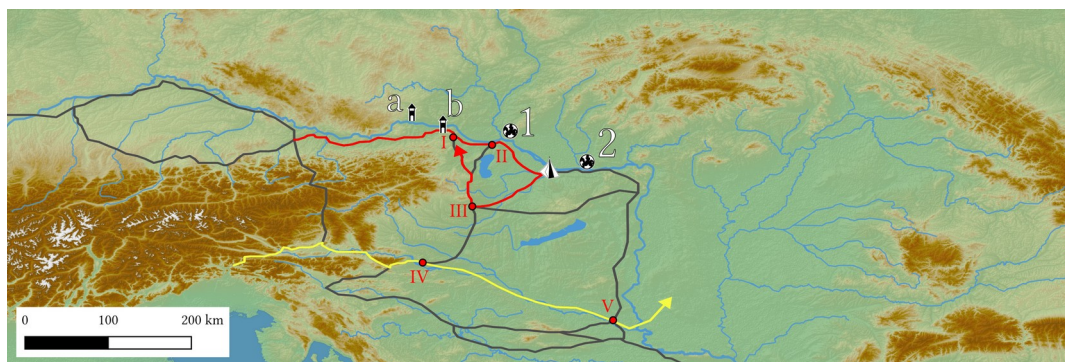
Resumé

Charlemagne's wars with the Avars were perceived by their contemporaries as one of the most strenuous struggles he had ever waged during his long career as a military commander. Yet, they are mostly overlooked by most historians interested in Carolingian warfare. Therefore, the aim of this thesis is to analyse Frankish incursions into the Carpathian Basin that took time from 791 to 796 and to provide an assessment of Frankish strategic aims. To achieve this goal, I scrutinised available primary sources, compared their testimony with geography of the region and Carolingian warfare in general and discussed the assessments which are to be found in the secondary literature.

This approach allowed me to conclude, that initially, Charlemagne intended to lead a series of campaigns to gradually weaken his enemies and that the incursions of 791 were shaped mainly by this idea. Their aim was to destroy the Avar fortresses along the routes to the khaganate and to weaken the defensive potential of the Avars. Also, the fact, that the Franks stopped on the confluence of the Danube and the Raba rivers, suggests, that Charlemagne's intention might have included defeating the Avar army in an ordinary pitched battle.

In later years, the scope of the aims and campaigns shrunk significantly due to the unfavourable political situation in the rest of Europe. Vonomír's raid of 795 was probably designed as an attempt to keep the political instability within the khaganate and to strengthen chaos that ensued after its rulers had been murdered. Thanks to the success of this raid, the Franks grew bolder in their aims and the next campaign was intended to bring the whole khaganate under the Frankish rule. However, contrary to the original plan from the early 790's, the final strike was conducted with far less men and resources.

Příloha

Mapa 1.: Předpokládané trasy franckých tažení a nejvýznamnější místa spojená s franco-avarskými válkami v letech 791–796.

Legenda k mapě:

— Římské cesty v oblasti

→ Předpokládaná trasa Pipinovy a Vonomírovy výpravy z let 795 a 796.

→ Pravděpodobná trasa Karlovy pravobřežní armády na podzim 791

Přibližná poloha tábořiště nedaleko soutoku Ráby a Dunaje, kde se zastavil francký postup na podzim 791

Archeologické lokality zmiňované v textu:

1: Devínská Nová Ves
2: Komárno a Žitavská Tůň

Antické lokality:

I: Vindobona (Vídeň)

II: Carnuntum (Petronell-Carnuntum)

III: Savaria (Szombathely)

IV: Poetovio (Ptuj)

V: Mursa (Osijek)

Avarské pevnosti na soutoku Kampy a Dunaje (a) a v prostoru dnešního Tullnu (b)

Zdroje dat:

„DanubeGIS | Your window to the Danube". Viděno 3. květen 2024.
<https://www.danubegis.org/>.

Reuter, H.I., A. Nelson, a A. Jarvis. „Hole-filled seamless SRTM data V4, International Centre for Tropical Agriculture (CIAT)". Viděno 3. květen 2024.
<http://srtm.csi.cgiar.org>.

Scheidel, Walter, Elijah Meeks, Karl Grossner, a Ashley Ngu. „ORBIS: The Stanford Geospatial Network Model of the Roman World". Viděno 12. prosinec 2023.
<https://orbis.stanford.edu/>.